

UvH
UNIVERSITEIT
VOOR
HUMANISTIEK

BIBLIOTHEEK

Postbus 797 3500 A Drecht

Tel: 030-350109

EGO

Gesprek met de Gouverneur KMA, pagina 3

Verdwindende dienstplichtigen, pagina 11

Ontwikkelingswerker in Ruanda, pagina 17

nr. 3, maart 1995, 34e jaargang
 Abonnementsprijs f 15,- per jaar, te
 storten op postbankrekening 480414
 t.n.v. Hoofdraadsman HGV te Zeist.
 Militairen ontvangen het blad op aan-
 vraag zonder betaling.

Redactie:

Klazien van Brandwijk-Wiltjer,
 Bart Hetebray, Wim Heij (voorz.),
 Joan Merens, Vincent Peeters,
 Jan Sulman.

Vaste medewerkers:

Theo Carree, Arend van Dam,
 Gerard van Erkelens, Sabine
 Funneman, Cor Hoekstra (CORK),
 Pieter de Jager, Tom Janssen,
 Stef Kessels, Willy Lohmann,
 Frits Maas, Len Munnik, René Nauta,
 Marco van Nek, Leonore van
 Opzeeland, Cor Out, Theo Paymans,
 Freek Pol, Rien Robijns,
 Karel Roskam, Paul Rutten,
 Hans Schonk, Frank Spoelstra,
 Jan Stoof, Wessel Visser, Leon Wecke,
 Hans van Wissen.

Eindredactie:

Joan Merens
 Redaktiesekretariaat:
 Erika Krijt-Leijendekkers
 Prepress/Lithografie/Druk:
 Brouwer Utrecht B.V.

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
 Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71,
 3708 GC Zeist, tel. 03404-20906.

Bijdragen in EGO verschijnen op
 persoonlijke titel en vertegenwoordigen
 niet noodzakelijkerwijs de visie
 van de redactie of de dienst HGV.

Overname van artikelen en tekeningen is
 alleen toegestaan met bronvermelding.

Inhoud

Zwijgen (red.commentaar)	2
Gouverneur KMA	3
Strips en Tekenwerk	6
Democratie in Afrika	7
Muziek	8
Prikkels	9
Landmijnen	10
Einde dienstplicht	11
Joods Hist. Museum	13
Poster	14
Sport	16
Ontwikkelingswerker in	
Ruanda	17
Fims	21
Radicaal Pacifisme	23
Boeken	25
Raadsliden (wie en waar)	27

Het Nederlands militair optreden in het voormalige Nederlands-Indië, bijna een halve eeuw geleden, veroorzaakte de afgelopen maanden (wederom) veel opschudding.

– Het begon allemaal met de komst van Jan “Proncke” Princen, december vorig jaar. Nadat bekend werd dat de minister van Buitenlandse Zaken, Van Mierlo, een visum had verleend aan de deserteur/overloper Princen, teneinde deze in de gelegenheid te stellen de kerstdagen bij zijn familie door te brengen, brak zo ongeveer de hel los. Desondanks hield de minister voet bij stuk daarbij een kamermeerderheid trotserend.

– Min of meer in aansluiting daarop drongen enkele vooraanstaande politici (o.a. minister Pronk en de voorzitter van de Tweede Kamer, Deetman) aan op een nationaal debat over dit optreden. Wederom protesten, hetgeen mede daardoor, resulteerde in een afwijzing door de grote politieke partijen van een dergelijk debat. – In januari diende, voor het gerechtshof te Leeuwarden, de zaak tegen de schrijver Graa Boomsma. Deze auteur had, in een interview met het Nieuwsblad van het Noorden (naar aanleiding van zijn roman “De laatste tyfoon”), over de daden van Nederlandse militairen tijdens de politionele acties in Indië in de jaren 1946-49 opgemerkt: *Ze waren geen SS'ers. nee, ook al konden ze door de dingen die ze deden er wel degelijk mee worden vergeleken.* Het Leeuwarder hof sprak Boomsma vrij van smaad.

– Daar tussendoor liep nog eens een discussie over de aanvangsdatum van een officieel staatsbezoek aan Indonesië (augustus a.s.) door koningin Beatrix en prins Claus. Zou/moest dit bezoek samenvallen met de viering (op 17 augustus) door Indonesië van de vijftigste verjaardag van de onafhankelijkheid? Uiteindelijk werd besloten dat koningin en prins pas op 21 augustus in Jakarta zullen arriveren.

Bij al deze kwesties roerde een klein deel van de oud Indië-militairen zich duchtig. De verrader Princen moest de toegang tot ons land worden ontzegd (er werd zelfs gedreigd hem om zeep te helpen), van een nationaal debat moest men niets hebben, de schrijver Boomsma moest eindelijk eens een forse tik op de neus krijgen en het koninklijk paar diende zich verre te houden van een bijwonen van de Indonesische onafhankelijkheidsdag. Over Indië moet nog immer worden gezwezen. Dat doet men al 45 jaar en dat moet vooral zo blijven. Wij vinden dit niet alleen een treurige zaak maar vragen ons ook af of dit steeds maar weer opnieuw cultiveren van het diepe zwijgen werkelijk in het belang is van de 110.000 dienstplichtigen die daar geweest zijn.

Na terugkeer van de Nederlandse troepen was praten over die oorlog taboe. Het leek wel alsof een collectieve schaamte zich van Nederland meester had gemaakt. En als er over het militair optreden werd gesproken dan duidde men dit steeds aan met politionele acties terwijl het om een regelrechte koloniale oorlog ging. Tegen een ieder die een poging ondernam dit stilzwijgen te doorbreken (o.a. door “Achter het nieuws”, de toenmalige actualiteitenrubriek van de VARA) werd te hoop gelopen. Laat staan dat over de oorzaken van deze oorlog ooit fatsoenlijk werd gesproken. Achteromkijkend op dit alles kan worden geconstateerd dat de teruggekeerde militair als oud vuil onder het vloerkleed werd geschoven. Of zoals een oud-strijder het verwoordde: *Je kreeg een tientje voor elke maand dat je in Indië was geweest, met aftrek van de uniformstukken die je tijdens acties had verloren.* Natuurlijk mag van geestelijke verzorgers worden verwacht dat ze oog hebben voor de op dit punt levende gevoelens bij de Indië-veteranen. Dat hebben we ook. Tegelijkertijd menen we ook, juist terwille van de militairen van nu en die van morgen, dat een samenleving, een natie de moed dient te betonen, wanneer dat nodig is, de geschiedenis te willen herinterpreteren. Het is in die zin dat wij het alsmaar voortdurende zwijgen (hoe begrijpelijk dit ook is voor een deel van de betrokkenen) betreuren. En, niet minder verontrustend, dat wij, evenzeer tot onze spijt, moeten vaststellen dat bijvoorbeeld de Amerikanen een stuk verder zijn met de verwerking van Vietnam dan de Nederlanders met Indië/Indonesië. Bovendien dwingt het voortzetten van het diepe zwijgen rond het Nederlands militair optreden in het Indonesië van toen ons nu tot terughoudendheid inzake moreel-afkeurenswaardig gedrag van wie ook maar. Anders gezegd: wie zwijgt over het verleden maakt zichzelf monddood in het heden. Misschien is dat nog wel de meest pijnlijke constatering die uit deze recente Indië-commotie kan worden getrokken.

GESPREK MET DE GOUVERNEUR KMA

‘De Nederlandse officier dient te handelen volgens een morele code’

In 1989 “viel” de Berlijnse Muur. Het stond symbool voor de veranderde veiligheids-situatie in de wereld. Een en ander betekende voor de krijgsmacht aanpassing aan de taken die zij sindsdien moest gaan vervullen in een radicaal gewijzigde internationale omgeving.

Hoewel de in 1991 verschenen Defensienota en de Prioriteitennota van 1993 voluit erkennen dat de algemene verdedigingstaak van het leger belangrijk blijft, treden steeds nadrukkelijker andere taakaspecten op de voorgrond. Hierbij kunnen we denken aan VN-operaties, zoals in Bosnië, maar ook aan betrokkenheid met ontwikkelingswerk in verschillende delen van de wereld.

Naast toenemende taakdifferentiatie is er tegelijkertijd sprake van reducties, verkleining van de krijgsmacht en budgetvermindering. Een en ander heeft vanzelf betekenis voor de opleiding van militairen en in het bijzonder voor die van officieren.

Over de betekenis van dit alles heeft de Gouverneur van de KMA, generaal-majoor P(aul) H.M. Messerschmidt nagedacht.

EGO-redacteur Jan Sulman sprak met hem.

Genm P.M.H. Messerschmidt

■ Veiligheidssituatie

Misschien dat u in het kort nog eens aan kunt geven wat er sinds 1989 allemaal is veranderd en wat de betekenis daarvan is geweest voor de veiligheidssituatie.

De val van de “Muur” stond vanzelf niet op zich. Het betekende het einde van een situatie waarin we 40 jaar rekening moesten houden met een massale militaire dreiging vanuit het Oosten. Overigens, tegelijkertijd een nieuwe werkelijkheid waarbij de eerdere gevaren plaats maakten voor andere, geheel onoverzichtelijke veiligheidsrisico's. De omwentelingen in Oost-Europa, de vorming van één Duitsland en de opheffing van het Warschaupact zijn weliswaar feiten, waar is ook dat sindsdien een Golfoorlog heeft gewoed en ook elders in de wereld tal van conflicten zijn uitgebroken.

We hebben na '89 tal van staten uit één zien vallen, waarbij geweld bepaald niet werd geschuwd. Sterker nog: Na de val van de Muur lijkt niets meer zeker te zijn. Een hoopgevende ervaring is echter wel dat de machtige vijand van vroeger verdwenen lijkt. We oefenen zelfs gezamenlijk op de Veluwe, waarbij de aandacht zich richt op de uitvoering van vredesoperaties.

Als gevolg van verbeterde Oost-West

verhoudingen zijn de Verenigde Naties een meer centrale rol gaan vervullen. Op die manier ook wordt er legitimiteit gegeven aan tal van militaire activiteiten. In toenemende mate krijgt ook de Europese Unie gestalte. In dat kader vraagt men zich steeds meer af hoe een gezamenlijk veiligheidsbeleid kan worden ontwikkeld. Wellicht dat de West Europese Unie daarbij een rol zal gaan vervullen. We zien ook dat de NAVO zich herbezint op haar taken. Daarbij is ook zo iets ontstaan als “partnership voor peace”.

Wat heeft dat allemaal betekend voor de Nederlandse krijgsmacht?

Internationale samenwerking is een sleutelbegrip geworden. De Nederlandse krijgsmacht geeft daar daadwerkelijk prioriteit en invulling aan. Te denken is daarbij aan bijvoorbeeld de oprichting van een Duits-Nederlands legerkorps of de participatie in de Multinationale divisie en de contacten en overeenkomsten op velerlei gebied met België, Engeland en andere bondgenoten. Binnen deze context worden verdedigingsorganisaties gereorganiseerd, herbezinnen bondgenootschappen zich op hun taken en is in veel landen een herijking van taken en middelen van de krijgsmacht aan de orde. Voor de Nederlandse situatie bete-

kent dat handhaving van de primaire verdedigingstaak, maar ook voorbereiden op optreden bij crisisbeheersing en humanitaire hulp. Ik noem heel bewust ook de oorspronkelijke verdedigingstaak. Want ook al is op dit moment de waarschijnlijkheid van een grootscheepse aanval op het bondgenootschap (de NAVO) klein, het zou een grote fout zijn de algemene verdedigingstaak te verwaarlozen. Daarmee zouden we terugkeren naar de vooroorlogse jaren twintig en dertig.

Hoe kijkt u aan tegen de herstructurering van de defensie-organisatie op basis van de Prioriteitennota en de zogeheten Novemberbrief?

De politieke besluiten hebben vergaande gevolgen voor de krijgsmacht. Zo vindt een taakuitbreiding plaats ten aanzien van humanitaire hulp en het bewaren en afdwingen van vrede in gebieden waar hulp moet worden verleend. Het is thans minder voorspelbaar in welke situaties eenheden en individuen terecht kunnen komen. Militairen en burgermedewerkers zullen meer dan we gewend waren, ter plaatse moeten beoordelen welke acties wenselijk en mogelijk zijn. Bovendien is de kans op daadwerkelijke inzet vele malen groter.

We bereiden ons voor op de overgang

De val van de Muur'

BRUNO OSUCH

naar een beroepsleger, krimpen in, vernieuwen, reorganiseren, herstructureren en maken alweer plannen voor de volgende bezuinigingsronde, en dit alles gelijktijdig. Daarnaast staan we aan het begin van een verdergaand proces van internationale samenwerking, ook met andere niet westerse volkeren en culturen.

Het gevaar is niet denkbeeldig dat de mens in de organisatie, de militair en in het bijzonder de militaire leider, in deze tijd van grote turbulentie het spoor bijster raakt. Dynamiek is prachtig, het voorkomt roestvorming. Een teveel kan echter de vernietigende werking hebben van een windhoos. Voor het goed functioneren van een grote organisatie, en dat is de krijgsmacht, is het aanpassen aan veranderingen net zo belangrijk als het vasthouden aan traditionele waarden die als een rode draad door de organisatie lopen. Anders gezegd: Wij allen hebben naast uitdagingen behoefte aan een stukje vastigheid.

Binnen de krijgsmacht wordt de noodzaak onderkend tot het scheppen van

een nieuw referentiekader en het herbezielen op verantwoordelijkheden en bevoegdheden. Vele activiteiten dien-aangaande vinden plaats. Ik zou bijna zeggen de Mission Statements, resultaat verantwoordelijke eenheden, het afrekenen op output, decentralisatie etc. vliegen ons om de oren. De adviesbureaus beleven gouden tijden. Ik zei het al, te veel en te snel is ook niet goed. De medewerkers, de mensen moeten het bij kunnen benen.

■ Opleiding

U bent Gouverneur van de KMA. Wat betekent de reorganisatie van de krijgsmacht voor de opleiding van toekomstige militaireleiders?

Het is evident dat ook de KMA als onderdeel van de Nederlandse krijgsmacht zich heroriënteert op haar doelstellingen, zich aanpast, herstructureert en reorganiseert. Wat onze primaire taak is, is naar ik aanneem bekend. Hoe we daar invulling aan geven in de snel veranderende omgeving is een voortdurend pro-

ces van studie en aanpassen. Met het opleidingsmodel, dat in 1992 van start is gegaan, hebben we het wetenschappelijke onderwijs wezenlijk aangepast. De kern van dit model is niet alleen het vernieuwde onderwijs, maar vooral en in het bijzonder de integrale benadering van de militaire opleiding (de wetenschappelijke studie in de militaire bedrijfskunde) en onderzoek en de persoons- en groepsvorming. Door de verstrengeling van deze drie elementen ontstaat een meerwaarde. De persoons- en groepsvorming loopt als een rode draad door de gehele opleiding heen. Dit maakt dit onderwijs uniek en geeft de KMA haar duidelijk herkenbare plaats temidden van andere opleidingsinstituten, zowel binnen als buiten de defensieorganisatie.

De Koninklijke Militaire Academie leidt jonge mensen op tot een officier, die zal gaan functioneren in een wereld die, zoals ik hiervoor reeds heb aangegeven, wordt gekarakteriseerd door onzekerheden, onvoorspelbaarheid, toenemende internationalisering, turbulentie en dynamiek.

In deze wereld zal de militaire leider zijn plaats moeten innemen en blijk moeten geven te beschikken over voldoende inzicht, kennis en vaardigheden om als officier te functioneren. Onzekerheid, en we leven in een tijd van onzekerheden, vereist meer aan morele kwaliteit. Bij inzet wordt verwacht dat de militair beheerst, vastberaden en koelbloedig optreedt en dat hij oog heeft voor de morele aspecten van zijn optreden en beslissingen. Hij moet in staat zijn zich te verantwoorden als hen wordt gevraagd verantwoording af te leggen. Daartoe is ook mentale en fysieke gehardheid nodig en zeker ook discipline. Naar mijn waarneming wordt ook in het bedrijfsleven en bij andere organisaties aan deze aspecten meer aandacht besteed. Hem hierop voor te bereiden en voldoende bagage mee te geven, is onze opleidings-taak.

Deze bagage kan derhalve niet uitsluitend bestaan uit inzichten in doel-ratio-neel handelen, zoals door verschillende wetenschapsgebieden wordt aangedragen. De militair leider dient zich evenzeer -en misschien zelfs in toenemende mate- bewust te zijn van de **integriteit van zijn handelen** in een veelal onbekende omgeving en onder vaak moeilijke en soms levensbedreigende omstandigheden. Integer handelen houdt in dat men in staat is zichzelf normen op te leggen en te bepalen wat, gegeven de omstandigheden, ethisch verantwoord is. Deze ethische verantwoordelijkheid vraagt van de militaire leider moed en durf. Hij zal moeten zoeken naar oplossingen waarbij afwegingsprocessen hebben plaatsgevonden op basis van het besef van het handhaven van waarden en normen, die ook door de internationale gemeenschap worden onderschreven.

■ Waarden en normen

U legt nogal wat nadruk op waarden en normen.

Kunt u dat nader toelichten?

In toenemende mate zullen ook aan militairen vragen worden gesteld over de juistheid en rechtvaardigheid van de inzet en het gebruik van militaire middelen. De militaire leider zal bereid en in staat moeten zijn de gekozen weg uit te leggen in relatie tot andere opties. Van hem zal ethisch verantwoord handelen worden verwacht en geëist. De in de opleiding geleerde leiderschapskennmerken als zelfstandigheid, creativiteit, wederzijds vertrouwen en verantwoordelijkheid zullen zich dan moeten uiten in moed, durf, inzet, het zonnig lopen van persoonlijke risico's. In de kern komt het neer op menswaardig handelen, respect tonen voor de medemens en dat soms in een omgeving en situaties die weinig of niets van doen hebben met menswaardigheid. De integriteit van het militair handelen raakt de wortels en daardoor de existentie van de professie van de beroepsofficier.

In mijn visie is het van wezenlijk belang dat toekomstige militaire leidinggevendenden een alledaags ethisch besef ontwikkelen. Dit aspect maakt dan ook een geïntegreerd onderdeel uit van het opleidingsprogramma op de KMA. We zullen een gemeenschappelijk gedragens-, gedrags- en groepscode moeten ontwikkelen. Een morele code die van groot belang is voor het correct en verantwoord optreden in nationaal en internationaal verband, zeker in gevechtssituaties. De Nederlandse samenleving moet aan het bestaan van de KMA de garantie kunnen ontleenen dat de Nederlandse officier ook onder kritieke omstandigheden dient te handelen volgens een morele code, waardoor de beschaving niet door de vingers glijpt.

Naast begrippen als waarden en normen wilt u ook nogal eens de discipline benadrukken. Wat bedoelt u daarmee?

Koninklijke Militaire Academie te Breda

Dit aspect lijkt haaks te staan op de eerder door mij genoemde leiderschapskennmerken als zelfstandigheid, vertrouwen, creativiteit en individuele verantwoordelijkheid. Dit is schijn. Zonder discipline, dat wil zeggen op elkaar kunnen rekenen, zijn militaire operaties niet uit te voeren. Discipline niet slechts als middel om orde en tucht te handhaven, maar meer als middel dat we hanteren om tot gewenst, voorspelbaar gedrag te komen. Het gaat om een professionele, resultaatgerichte houding, zowel innerlijk als uiterlijk. Het is daarom ook van belang de zin van discipline te begrijpen en te aanvaarden. Discipline slaat niet alleen op het rechtstreeks functioneren van het individu of de groep, maar begint reeds met de wijze waarop men zich waar dan ook presenteert door bijv. houding, gedrag en tenue. De geloofwaardigheid van een leger wordt in veler ogen mede bepaald door de uiterlijke discipline. Zo doet het verhaal de ronde dat een Engelse hoge officier ooit heeft gezegd: "Nederland heeft goede soldaten; het kost alleen een half jaar om dat te ontdekken".

■ Vorming

De KMA-opleiding is ingrijpend vernieuwd. Kunt u in het kort schetsen hoe dit opleidingstraject er nu uitziet?

Het curriculum valt uiteen in drie periodes. Allereerst het eerste traject, KMA I genoemd, dat ongeveer drie jaren duurt, gevolgd door een functioneringsperiode als officier in de rang van luitenant van in beginsel twee jaren of meer bij een operationele eenheid. Daarna komt hij terug, volgt het KMA II traject van ongeveer één jaar en studeert vervolgens af in de militaire bedrijfskunde. Met name in het KMA-II deel zal intensief met universiteiten worden samengewerkt.

Daartoe is met een viertal universiteiten een overeenkomst gesloten, waardoor het voor de aan de KMA afgestudeerde officier mogelijk is binnen een tijdsbestek van ongeveer één jaar het doctoraal diploma aan een universiteit te behalen. Door deze samenwerking kan de KMA aan de officier een opleidingsniveau meegeven dat voor zowel Defensie als voor betrokkene van grote betekenis kan zijn.

In de nabije toekomst zal tevens moeten worden gezien of er gekomen kan worden tot een meer intensieve internationale samenwerking met bijv. landen als Duitsland en België. De reeds bestaande contacten in het kader van uitwisseling van cadetten met de militaire academies van Engeland, de Verenigde Staten van Amerika, België, Frankrijk, Duitsland, Italië, Griekenland, Turkije en Polen kunnen daarbij behulpzaam zijn. Voor onderwijs op wetenschappelijke grondslag is onderzoek van wezenlijk belang. Het Kennis en Onderzoekcentrum verricht onderzoek op het gebied van militaire bedrijfskunde en primair ten dienste van Defensie met als kenmerken: wetenschappelijk, toegepast en interdisciplinair. Samenwerking met andere instituten van wetenschappelijk onderzoek wordt nagestreefd en is in gang gezet.

De militaire opleiding wordt gekenmerkt door het aanleren van het militaire vak en militaire vaardigheden, het bedrijven van sport op verschillend gebied, grensverleggende activiteiten, zoals parachutespringen, diepduiken, rotsklimmen enz. Voor een groot deel geschiedt de opleiding gedurende de college- en studieuren, maar ook daarbuiten vinden veel activiteiten plaats, veelal op basis van vrijwilligheid.

Het element **vorming** loopt als een rode draad door de gehele opleiding heen. Wij hechten grote waarde aan persoons- en groepsvorming in het kader van de opleiding tot militair leider. Vorming is niet een aangelegenheid van een bepaalde groep medewerkers, maar is een verantwoordelijkheid voor eenieder die op de KMA werkzaam is. Ook tijdens colleges wordt aan vorming gedaan, evenals bij sportlessen en wedstrijden, tijdens overleg, bij vergaderingen, het maken van afspraken, in de omgang met elkaar, tijdens feesten en zo meer.

Het **cadettencorps** neemt een unieke en niet weg te denken plaats in op de KMA. Het levert een bijdrage aan de persoons- en groepsvorming, biedt gezelligheid en de mogelijkheid om elkaar beter te leren kennen en geeft vele mogelijkheden om zich te ontwikkelen en actief en organisatorisch bezig te zijn op onder meer cultureel, sportief, muzikaal en ontspanningsgebied.

De Koninklijke Militaire Academie leidt de militaire leiders van de toekomst op. Gezien deze taak zullen we ons continu moeten beraden of de wijze waarop we dat doen, de juiste is. Naast kennis en kunde zijn ook en vooral vormende en ethische aspecten van essentieel belang.

Hartelijk dank voor uw medewerking.

Jan Sulman

NIEUW STRIP- EN ANDER TEKENWERK

GUIDO VAN DRIEL

Van de hand van de schilder/illustrator Guido van Driel (1962) staan de laatste tijd regelmatig tekeningen afgedrukt in de rubriek "Dag in dag uit" van de Volkskrant. Op zichzelfstaande, humoristische prenten. Onlangs verscheen van hem zijn stripdebuut "Vis aan de wand".

Het verhaal speelt zich af in het Amsterdam van 1964, vlak voordat de Beatles hun, nog immer tot de verbeelding sprekende, bezoek aan de hoofdstad brachten. De hoofdpersoon in deze strip, Jonas Schroom, heeft een merkwaardige hobby: het over de stad uitkijken vanaf

hoge gebouwen en daar panoramafoto's van maken. Zo ook op 4 juni 1964. Jonas slentert door de stad en belandt bij toeval in de buurt van de Rembrandtwoontoren. Hij glijpt langs de beveiliging, beklimt het gebouw en maakt zijn foto's. Bij het uit de camera halen van het volgeschoten rolletje glijt dit uit zijn handen en komt precies onder het daaronder gelegen balkon terecht. Jonas klopt aan de deur van het bewuste appartement, de bewoner (de bejaarde dirigent Engelbrecht) doet open en is bereid het filmrolletje voor hem op te halen. Terwijl hij aan de deur staat te wachten werpt hij een blik naar binnen

en ziet tot zijn niet geringe verbazing een vis aan de muur gespijkerd. Kort nadien wordt Engelbrecht dood in zijn flat aangetroffen. Jonas wordt een week later door ene inspecteur Wrikking stevig aan de tand gevoeld: een glazenwasser had hem, de week ervoor, op het dakterras van de wooneenheid foto's zien maken. Stripliehebbers die benieuwd zijn naar de afloop van dit beeldverhaal kan ik slechts aanraden zich dit stripboek aan te schaffen. Men zal daar geen spijt van krijgen.

Guido van Driel: *Vis aan de wand. Oog en Blik, Amsterdam. 1994. 48 blz. f 19,95. (WH).*

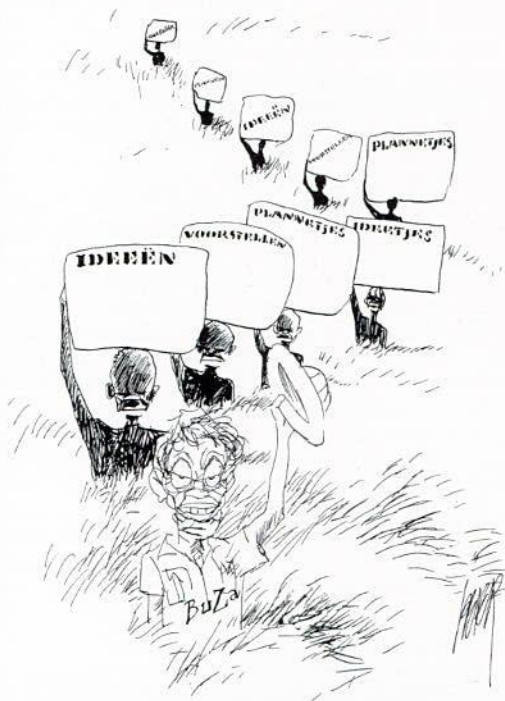

INKTSPOTPRIJS VOOR PETER VAN STRAATEN

Schrijver/tekenaar Peter van Straaten is niet alleen een bijzonder scherp waarnemer, maar ook nog begiftigd met het vermogen hier in woord en beeld uitdrukking aan te geven. Eind vorig jaar werd aan Van Straaten de Inktspotprijs (een bronzen sculptuur van een sater op een inktspot) toegekend voor de beste politieke tekening van 1994. Peter van Straaten won deze prijs voor de bijgaand afgedrukte tekening waarop de minister van Buitenlandse Zaken

Hans van Mierlo is afgebeeld in tropenuniform op safari met achter zich dragers die grote pakken met "ideeën", "plannetjes" en "voorstellen" meesjouwden. Volgens juryvoorzitter Rinus Ferdinandusse heeft Van Straaten met deze prent "de Hollandse kneuterigheid en de wens om internationaal vooraan te staan" op voortreffelijke wijze in beeld gebracht. Iets waar veel militairen het hartgrondig me eens zullen zijn. Het was immers deze bewindsman die, enige tijd

geleden, plotsklaps het idee lanceerde van een militaire VN-macht die all over the world zou kunnen worden ingezet en, op 2 december j.l., tijdens een bijeenkomst van de NAVO in Brussel, verklaarde in beginsel bereid te zijn om troepen te leveren voor een internationale vredesmacht van de CV-SE in Nagorno-Karabach. (WH)

HANS' GROTE ONTDEKKINGSREIS

ROBERT CRUMB

Zeker voor de wat oudere stripfanaten is de Amerikaanse tekenaar Robert Crumb een legende. In de jaren zestig was hij zonder meer de belangrijkste striptekenaar van de Underground-beweging en zeker ook in ons land geen onbekende (zijn strips verschenen o.a. in het toenmalige jongerenblad Aloha). Met zijn satirische strips verzette Crumb zich tegen de gevestigde orde. Zijn stripfiguren Fritz the Cat, Mr Snoid (een -reactionaire kleinburger) en Mr Natural (een luizige goeroe) liet hij ten strijde trekken tegen de leugen van de Amerikaanse Droom. Vanwege de maatschappijkritische inhoud en de expliciete sex werden zijn strips door distributeurs en winkeliers geweigerd. Aldus

ontstond een alternatief circuit waarin naast drugs en porno ook strips werden verhandeld: de Underground. Deze Robert Crumb (1943) is niet alleen een begaafd striptekenaar maar speelt ook, en niet onverdienstelijk, banjo en mandoline. Daarnaast is hij een groot kenner van de Amerikaanse (zwarte) folk en heeft hij in dit genre een wereldberoemde collectie 78-toeren platen. Sinds 1968 ontwerpt hij ook platenhoezen. In het zojuist verschenen boek "The record cover collection" (vormgegeven als platenhoezen!) zijn vrijwel alle platenhoezen en labels, die Crumb ooit maakte, samengebracht. Zo kritisch en satirisch als zijn strips zijn, zo puur en onbedorven zijn veelal de door hem gemaakte voorstellingen op de hoezen. Een

treffend voorbeeld is de hoes voor "Harminica Blues": een werkelijk prachtige, sfeervolle (gekleurde) tekening van het Amerikaanse platteland uit lang vervlogen tijden. Een prent die door de uitgever ook als zeefdruk wordt uitgebracht.

Voor diegenen die warm lopen voor het werk van Crumb, de onbetwiste godfather van de maatschappijkritische strip, is ook deze bundeling platenhoezen een absolute must.

Robert Crumb: *The record cover collection. Oog en Blik, Amsterdam. 1994. 60 blz. f 45,00. (WH).*

DEMOCRATIE IN AFRIKA - HOEZO?

Afrika weet niet wat democratie is en dat is de oorzaak van alle ellende, vinden wij in het Westen. Afrikaanse landen krijgen alleen ontwikkelingshulp als ze ernst maken met de rechten van de mens. Er wordt zelfs weer openlijk beweerd, dat het Europese kolonialisme voor Afrika zo slecht nog niet was. Ik schreef dat aan mijn vriend Thami Mutamba en die reageerde onmiddellijk.

Beste Karel,

Dus Afrika wordt, sinds de Europese bezetting weg is, naar de knoppen geholpen door de eigen leiders? Omdat de Afrikanen zelf het verval niet kunnen tegenhouden? Het is voor Afrika dus beter, als Europa weer de touwtjes in handen neemt?

Dat lees ik tenminste in dat artikel "Onmacht en zelfhaat" (HP/De Tijd van 12/8/1994) dat je opstuurde.

Ene van Doorn beweert dat het Europese kolonialisme voor stabiliteit heeft gezorgd, voor onderwijs en gezondheidszorg.

Het ontbrak Afrika aan "beschaving" en daarom moest het wel mis gaan toen de blanke kolonisten wegtrokken.

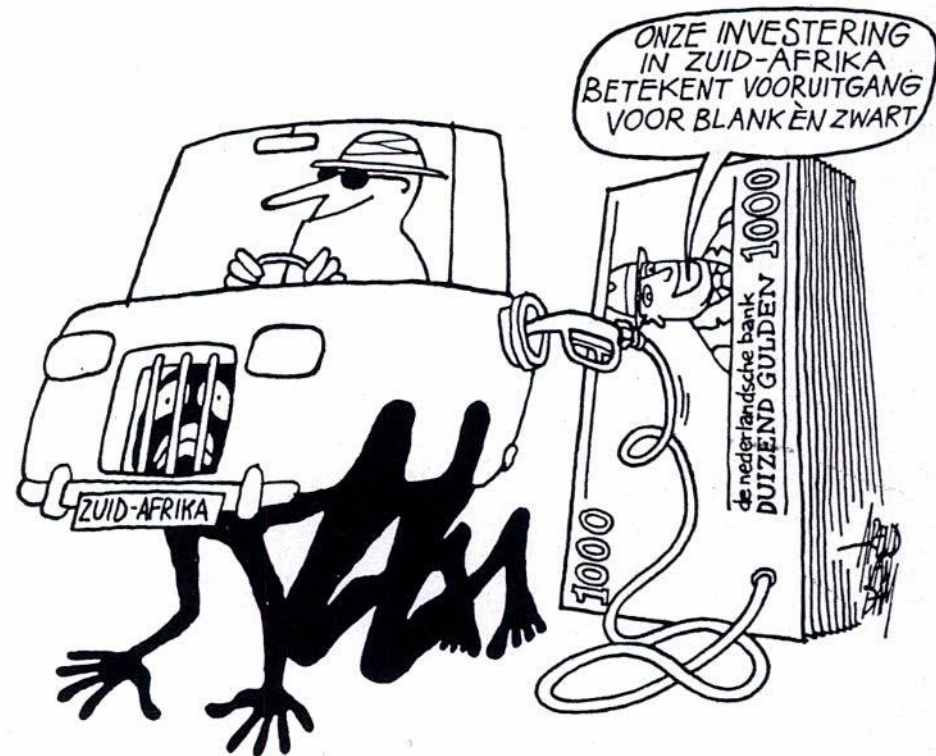
Waarom wilden wij Afrikanen eigenlijk onafhankelijk worden, als het kolonialisme inderdaad zegenrijk was?

Volgens van Doorn waren in Afrika nationalistische gevoelens ontstaan, die algemeen gevoeld werden door "de haat tegen de blanken". Waar heeft die man al die tijd gezeten? Wie koestert nu nog zulke waandenkeelden over Afrika?

Jij weet toch ook, dat de Europese bemoeienis met Afrika tot vandaag negatieve invloed blijft uitoefenen? De slavenhandel heeft Afrika eeuwenlang geteisterd: miljoenen mensenlevens gingen verloren, terwijl landbouw en ambacht stagneerden.

In de koloniale tijd is het eigendomsrecht op de grond radikaal gewijzigd, waardoor sociale zekerheid verloren ging.

De koloniale overheersing werd met grof geweld in stand gehouden - Britten, Fransen, Spanjaarden, Belgen, Duitsers en Portugezen hebben jarenlange koloniale oorlogen gevoerd. Toch is een van de kenmerken van Afrika juist dat de haat tegen blanken daar niet algemeen is. Van Doorn's conclusie is de oude stereotiepe opvatting uit de koloniale tijd over de onverantwoordelijkheid van de inferieure Afrikaanse mens en de heilza-

me werking van de superieure blanke invloed.

Was het soms "heilzaam" dat de blanken terreur bedreven in Angola, Mozambique, Rhodesië en Namibië? Wat voor heilzaams zat er in de Zuidafrikaanse destabilisatie en de blanke steun voor de beruchte Savimbi in Angola en Dhaklama, die in Mozambique de bevolking zo beestachtig terroriseerde?

Europa doet er goed aan zich mentaal te dekoloniseren. Ik bedoel daarmee, dat jullie leren eerlijk naar jezelf te kijken. Heilzame invloed van Europeanen? Waar halen jullie die arrogantie vandaan, dat Afrikanen niet weten wat democratie is? Democratie is niets nieuws in Afrika: de anti-koloniale bevrijdingsstrijd ging juist om democratie. Dat er in Afrika autoritaire systemen ontstonden, kwam ook door het Westen, de Sovjetunie en internationale organisaties, zoals de Wereldbank e.d. die "sterke en gezaghebbende" regeringen wilden, waarmee ze "zaken konden doen".

Tijdens de Koude Oorlog werden de Afrikaanse regeringen die steun kregen uit de communistische landen 'dictaturen' genoemd, terwijl over de rechtse dictaturen gezwegen werd. Wie het kapitalisme de vrijheid liet, kon zijn gang gaan bij het plunderen van zijn land, zoals Zaire's Mobutu. Toch moet Afrika geloven dat democratie hetzelfde is als de vrije-markt economie?

Met meerdere partijen alleen heb je nog geen democratie. Democratie in Afrika moet betekenen dat het volk zich kan bevrijden van hun eigen dictaturen. Afrika heeft behoefte aan een democratisch proces dat het volk echt de macht geeft om zijn eigen regeerders werkelijk te kiezen - en om ze uit het ambt te zetten, als die regeerders ophouden te werken ten behoeve van het volk.

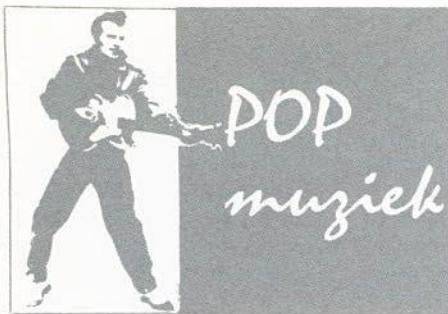
Het Westen moet leren, dat democratie ook over economische hulpbronnen gaat en niet alleen over vrijheid, maar ook over samen delen. Ik weet niet meer wie het heeft gezegd, maar het lijkt mij een goed motto: "Democratie is niet alleen een kwestie van wat rijken mogen zeggen, het gaat ook over hoe armoedzaaiers mogen leven en sterven."

Beste vriend, jullie moeten minder arrogant zijn en beseffen dat jullie nog veel hebben te leren!

De groeten, ook van Refiloe,
Thami

Ik zal hem schrijven, dat hij niet alle Europeanen over die ene kam moet scheren van het blanke vooroordeel. Maar Thami heeft wel gelijk dat dergelijke hardnekkige opvattingen beledigend en gevaarlijk zijn.

Karel Roskam

DE JAZZPOLITIE

Wind en zeilen was in de zomer van 1985 het eerste noemenswaardige hit-succes van het Groninger muzikantenduo Peter Groot Kormelink en Herman Grimme. Vier jaar en enkele succesjes later was het gebeurd met hun groep Splitsing. Vorig jaar waren ze plotseling terug, onder de naam De Jazzpolitie. De groep maakt aanstekelijke Nederlandstalige muziek, waarbij serieus en vrolijk hand in hand gaan.

■ Succes in de Sinai

Het spelen in een popgroep heeft leuke en minder leuke kanten. Toetsenist Herman Grimme (39) van De Jazzpolitie weet er alles van. 'Playbacken voor de televisie bijvoorbeeld. Verschrikkelijk. De hele dag rondhangen in een TV-studio met een laag schmink op je gezicht. Maar we werken er wel aan mee. Het is tenslotte onderdeel van ons werk.'

De mooie kanten van het vak hebben volgens Grimme desondanks de overhand. Zo kijkt hij met plezier terug op een reis die hij eind vorig jaar maakte naar de Sinai, samen met zanger Peter Groot Kormelink (41). Op Egyptisch grondgebied werd opgetreden voor meer dan 2500 militairen van de Multinational Force and Observers. Onder hen bevond zich slechts een handvol Nederlanders, zodat vrijwel niemand iets van de teksten begreep. 'Een buurman van onze manager Simon van Oostveen is fan van De Jazzpolitie en als beroepsmilitair werkzaam in het gebied. Hij kreeg het idee om ons naar het legerkamp te halen, in verband met een 'Dutch Day' die eind november werd gehouden. De hele dag stond in het teken van de Nederlandse cultuur. Haringen, snert en De Jazzpolitie.'

Het reisje had een ontspannen karakter. Grimme: 'We hebben gespeeld met een groep reggaemuzikanten, die we helemaal niet kenden. Mensen die we zelfs nauwelijks konden verstaan. Samen hebben we *Liefdesliedjes* ingestudeerd, onze eerste hit. Normaal gesproken is dat soort dingen totaal ondenkbaar.'

■ Toevallig

De Jazzpolitie is eigenlijk 'toevallig' ontstaan. Grimme: 'Na het uiteenvallen van Splitsing zijn Peter en ik een soort liedjes-fabriek begonnen. We hebben heel veel teksten en muziek geschreven voor andere artiesten, zoals Henk Westbroek, Kinderen voor Kinderen en Marco Bakker. We schrijven ook heel veel in opdracht, voor onder meer dansvoorstellingen, televisieprogramma's en reclame-spotjes. Dat is leuk en interessant, omdat je dan moet proberen je buiten je eigen genre te bewegen. Je moet je verplaatsen

in de situatie waarover het lied moet gaan of in degene voor wie je schrijft. Dat is tegelijk ook het grootste probleem. Als je nummers voor anderen schrijft, kan het gebeuren dat er iets uitkomt wat je zelf niet helemaal bedoelt. Voor de lol hebben we daarom zelf een demo gemaakt, en die kwam toevallig terecht bij de directeur van onze platenmaatschappij. Die was meteen heel erg enthousiast, zelfs zo enthousiast dat hij ons ervan overtuigd heeft zelf weer eens een plaat te maken. Eigenlijk is dat de omgekeerde wereld: we hebben er zelf helemaal geen moeite voor hoeven doen.'

Aan de opvallende debuutplaat werkten verschillende 'grootheden' mee uit de Nederpop. De produktie was in handen van het beroemde Amsterdamse producersduo Jochem Fluittsma en Eric van Tijn, terwijl ook onder anderen de zangeressen Julia Loko en Mieke Stemerdink (van De Gigantjes) en gitarist Eelco Gelling (ex-Cuby & The Blizzards) hun medewerking verleenden.

Niet alleen de muziek van de groep is opvallend, de naam is dat wellicht nog meer. 'Die naam is als grapje geboren tijdens de opnamen voor de cd. Peter zat wat achter de piano te pielen, toen er werd gezegd: pas op, de jazzpolitie komt eraan! Dat is een kreet die popmuzikanten gebruiken als ze vinden dat er te lang geïmproviseerd wordt. Het is in elk geval een naam die blijft hangen, al heeft het niets met jazz te maken wat we doen.'

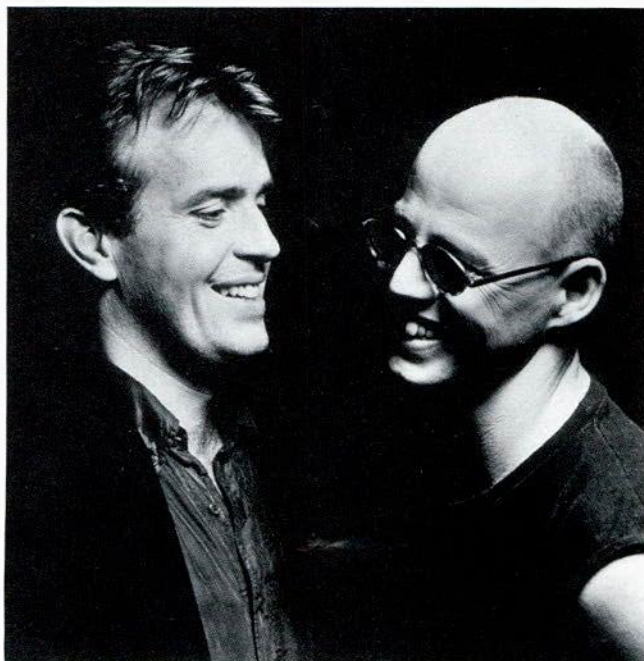
■ Buitenland

Ondanks het binnenlandse succes en het succesvolle uitstapje naar de Sinai denkt De Jazzpolitie er niet serieus over om ook het buitenland te 'veroveren'. Groot Kormelink en Grimme maken niet voor niets al meer dan tien jaar uitsluitend Nederlandstalige muziek. Grimme trad in zijn studententijd op met verschillende lokale bands, waarvan De Containers, de begeleidingsband van het in Groningen legendarische duo Rooie Rinus & Pe Daalemmer, de meest succesvolle was. Groot Kormelink kwam in zijn studententijd in aanraking met muziektheater. Hij schreef ook toen al Nederlandstalige teksten, en zijn studie werd al snel bijzaak. In 1981 ging hij als pianist bij het Groninger muziektheatergezelschap Werk in Uitvoering aan de slag. Daar leerde hij professioneler met het schrijven van teksten bezig te zijn.

Splitsing was het eerste gezamenlijke project, vanaf 1983. De uit vijf personen bestaande band gaf veel schoolconcerten, waarbij de leerlingen ook werd verteld hoe popmuziek in elkaar steekt en over het reilen en zeilen van een popgroep. 'Dat was mijn eerste serieuze band', zegt de in Emmen geboren toetsenist Herman Grimme. 'Het was voor mij een soort cursus popmuziek. In mijn herinnering is het net alsof we altijd in de oefenruimte zaten, we werkten er keihard voor. De muziek hoor ik overigens niet zo graag terug. Bepaalde nummers

spelen we nog steeds, maar bij de meeste composities kun je duidelijk horen dat ze door compromissen tot stand zijn gekomen. Dat is een van de nadelen van een popgroep in de traditionele zin van het woord. Iedereen heeft zijn eigen mening, zijn eigen inbreng, maar daardoor wordt het resultaat voor niemand echt wat hij er van verwachtte'. De Jazzpolitie verschilt van Splitsing in de zin dat Grimme en Groot Kormelink nu volledig zelf de dienst kunnen uitmaken. De Jazzpolitie is een duo, waar een band omheen is geformeerd voor optredens.

Een van de voorlopige hoogtepunten in het bestaan van de groep vormt ongetwijfeld de tournee die op 5 mei 1994 werd gemaakt langs acht verschillende Bevrijdingsfestivals. Totaal zagen ongeveer 200.000 mensen De Jazzpolitie die dag op-

Herman Grimme en
Peter Groot Kormelink

treden. Speciaal voor de gelegenheid werd de single *Bommen en Granaten* opgenomen, die meteen een hit werd. De thema's 'oorlog' en 'onderdrukking' houden het duo trouwens vaker bezig. Indrukwekkend is bijvoorbeeld het nummer *Ze zijn terug*, dat is geïnspireerd op een documentaire die Wim Kayser maakte voor de VPRO-televisie. Het ging over een Joodse vrouw, die als meisje in een kamp had gezeten en jaren later, toen ze inmiddels naar Dresden was verhuisd, neo-nazi's voor haar huis zag lopen.

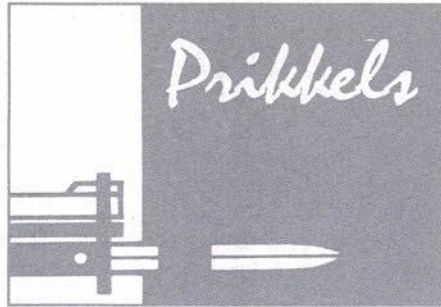
■ Theatertournee

De vijf muzikanten hebben eind vorig jaar een succesvolle theatertournee afgevoerd. 'De zalen waren niet altijd uitverkocht, maar de sfeer was over het algemeen erg goed. Het spelen in theaters heeft grote voordelen voor een popgroep. Je trekt een heel ander publiek dan in discotheken en vergelijkbare zalen. De mensen in het theater zijn daar speciaal voor jou naar toe gegaan. Ze staan niet met bier te gooien of elkaar te versieren. Bij de optredens van Splitsing wachtte het publiek altijd op dat ene nummer, die ene hit *Wind en zeilen*. Als je dan na afloop aan een paar mensen vroeg wat ze ervan vonden, dan noemden ze altijd dat nummer als hoogtepunt. Terwijl we het zelf niet meer konden horen, zo vaak hadden we het al gespeeld. Nu kijken en luisteren de mensen geconcentreerder, waardoor je zelf ook beter gaat spelen.'

Grimme ziet nog meer voordelen van het theater: 'Het geluid is beter, je kunt veel meer doen met lichteffecten, je hebt een ruime kleedkamer en je kunt op een fatsoenlijke tijd beginnen. Dat is vooral een voordeel, omdat we uit Groningen komen en dus vaak nog een eind moeten reizen. In de tijd van Splitsing kwamen we na een optreden thuis op een tijd dat de meeste andere mensen al weer opstonden.'

Momenteel is De Jazzpolitie bezig met de voorbereidingen van een nieuwe cd, waarvoor een selectie zal worden gemaakt uit de grote hoeveelheid nieuwe liedjes die het duo de laatste maanden heeft geschreven. Voorlopig kan de groep nog wel even teren op hits als *Liefdesliedjes*, *Ze zijn terug* en *Zolang je bij me blijft*, en op het succes van de titelloze debuut-cd. Daarvan gingen meer dan 30.000 exemplaren over de toonbank, een aantal waar de meeste Nederlandse groepen alleen van kunnen dromen. 'We hebben er ook een Zilveren Harp voor gekregen. Toch leuk, al stelt de prijs op zich niet zoveel voor. Ineens kregen we allemaal schouderklopjes van collega's. Het gaf ons het gevoel dat we er blijkbaar ineens helemaal bijhoren. We werden bijvoorbeeld gevraagd om mee te doen aan de verzamel-cd *Een nieuwe jas*, waarop verschillende Nederlandse artiesten liedjes van Toon Hermans uitvoeren. Wij speelden *Pijpestelen*, wat tevens onze meest recente single is.'

Martin Groenewold

"Nóch om beschaving nóch om godsdienst, maar om winst, regeert de terreur van de nederlandse bourgeoisie in Indonesië. Nu en vroeger! De koloniale geschiedenis van Nederland druip van het bloed."

Bloed van een onbeschermd volk, getrapt en gekneveld zonder ophouden van 1600 tot 1932."

Dat waren een paar zinnen uit een recensie over een "Indische Tentoonstelling" die in 1932 in Den Haag werd gehouden met steun van de overheid.

De schrijver Gé Nabrink was niet representatief voor het verzet uit de sociaal-democratische hoek.

Daar bleef men zelfs tot bij de oprichting van de PvdA na de tweede wereldoorlog verdeeld over ons koloniaal beleid.

Maar de bourgeoisie bleef tot het einde der dagen van mening dat we nog iets groots hadden te verrichten in ons Nederlands-Indië.

Uiteraard was die redenering een dekmantel om de materiële belangen veilig te stellen, die christen-democraten en liberalen hadden in onze gebiedsdelen overzee.

Daar het CDA en de VVD daarom geen behoefte hebben aan een parlementair debat, als nazaten van die bourgeoisie, is volstrekt duidelijk. Kamervoorzitter Deetman ging met zijn voorstel voor zo'n debat dus duidelijk buiten de CDA-orde. De argumenten ertegen zijn vals. In

feite gaat het alleen om te voorkomen dat de kwalijke rol van hun partijgenootvoortgangers in alle openbaarheid rolt.

De argumenten van de sociaal-democraat Wim Kok tegen het houden van zo'n debat zijn verbazingwekkend.

Hij stelt dat het niet juist is met de kennis van nu de politici van toen te veroordelen. Welnu stop dan ook elke vorm van geschiedschrijving. Juist voor de Indië-veteranen is het van belang te weten wie verantwoordelijk waren voor dat beleid.

Een beleid om jonge jongens zonder enige opleiding en met valse voorlichting naar de tropen te sturen.

Vervolgens besluiten een oorlog te gaan voeren die ze keurig een politionele actie noemen.

Hij zal juist ook als partijleider moeten erkennen dat het een zwarte bladzijde is in de eerste jaren van zijn partij.

Dat dieptepunt vond zijn aanvang toen het Indonesisch PvdA-kamerlid N. Palar bedankte voor het lidmaatschap van de fractie en het partijbestuur. Dat gebeurde tijdens de eerste politionele actie. Vooraf had de VARA (de omroep van het vrije woord) bij het partijbestuur geïnformeerd of het in orde was Palar, een geharnast tegenstander van het militaire optreden, voor de VARA-microfoon aan het woord te laten.

Het bestuur heeft er in zijn vergadering van 1 augustus 1947 weinig tijd voor nodig.

De bondigde conclusie luidt: "Besloten wordt de VARA te adviseren dit niet te doen".

Al jaren wordt er in de media periodiek weergegeven dat "onze jongens" wel of niet incidenteel oorlogsmisdaden hebben begaan.

De politiek wil daarover dus geen parlementair debat.

Moge de reden voor een ieder duidelijk zijn: de politici houden derhalve schone handen!

Cor Out

HOE RAAK JE 420.000 LANDMIJNEN KWIJT?

Minister Voorhoeve van defensie kondigde eind november vorig jaar aan opdracht te hebben gegeven voor de vernietiging van 420.000 landmijnen die nu nog in depots liggen. De mijnen, grotendeels verouderde anti-personeelsmijnen, zijn overbodig en defensie wil er van af. Dat is evenwel gemakkelijker gezegd dan gedaan.

In het verleden was zo'n klusje snel geklaard. Men huurde een schip en het hele zaakje werd ergens in de oceaan gedumpt. Gelukkig wordt een dergelijke optie niet eens meer overwogen. De mijnen slopen lijkt geen slecht idee maar blijkt bij nader inzien onuitvoerbaar. Want hoe maak je in vredesnaam een AP 23, die uit twee aan elkaar gehechte potten bestaat, open?

Verkopen dan maar, zou je zeggen. Er zijn immers genoeg landen, in het bijzonder in de Derde Wereld, waar - ook verouderde - landmijnen nog geweldig in trek zijn. Dit soort relatief goedkope wapens maakt het oorlogvoeren voor de krijgsmachten in zelfs de allerarmste landen nog betaalbaar.

■ Exporteren

Maar van exporteren wil de minister niet horen en terecht. De landmijnen vormen wereldwijd een geweldig probleem en veroorzaken dagelijks een hoop ellende. Deskundigen schatten dat de afgelopen 25 jaar waarschijnlijk gemiddeld zo'n vijf tot tien miljoen anti-personeelsmijnen per jaar zijn geproduceerd. Deze aantallen zijn gebaseerd op, in hoge mate, onvolledige gegevens. Naar verwachting zal dit cijfer in de toekomst eerder naar boven dan naar beneden moeten worden bijgesteld. Het aantal landmijnen dat op dit moment is gebruikt en nog niet opgeruimd kan dan ook slechts worden geschat. De schattingen variëren van 85 tot 200 miljoen stuks in ten minste 62 landen (*). Sommige deskundigen menen dat het aantal uitgezette mijnen sinds het begin van de Tweede Wereldoorlog ongeveer 400 miljoen bedraagt. De overgrote meerderheid van deze landmijnen zijn anti-personeelsmijnen en voor zover ze nog werkzaam zijn, zijn ze waarschijnlijk wel minder dan 25 jaar oud. Er mag

worden aangenomen dat het aantal niet-uitgezette landmijnen die de bedrijven en strijdkrachten in voorraad hebben ongeveer gelijk is aan het aantal mijnen dat wel is uitgezet. Het aantal van 200 miljoen lijkt derhalve nog aan de lage kant.

■ VN-Protocol

Ergens ter wereld liggen dus (minimaal) zo'n slordige 100 miljoen landmijnen te wachten op iemand, mens of dier, soldaat of burger, die op zo'n ding trapt of er tegenaan loopt. In ten minste 62 landen (denk in dit verband aan landen als Afghanistan, Angola, Cambodja, Mozambique, Vietnam, enz.) liggen zoveel mijnen verspreid dat ze een groot probleem vormen. Niet alleen tijdens de oorlog maar vooral erna wanneer de vluchtelingen naar huis terugkeren en de boeren opnieuw hun land in gebruik willen nemen. De dodelijke of verminderende werking van deze "blinde" wapens heeft wereldwijde hulporganisaties ertoe aangezet om bij de VN en haar lidstaten te pleiten voor een absoluut ver-

bod op het gebruik van landmijnen, vooral de anti-personeelsmijnen. Dit resulteerde (in 1981) uiteindelijk tot de *Conventie voor de beperking van het verbod op het gebruik van bepaalde conventionele wapens die overmatige verwondingen zouden kunnen veroorzaken en een niet-discriminerende uitwerking hebben*. Deze Conventie met deze lange titel wordt meestal afgekort tot *het Verdrag op de inhumane wapens* en waaraan drie bijlagen (protocollen) zijn toegevoegd (de tweede gaat over landmijnen). In 1987 heeft Nederland dit verdrag bekrachtigd.

■ Ontploffen

Hoe raakt Nederland, want dat was de vraag, nu zijn kolossale hoeveelheid overvloedige mijnen kwijt? Dumpen is onaanvaardbaar, slopen onuitvoerbaar terwijl exporteren, nog los van de strenge regelgeving, Nederland voor een moreel dilemma plaatst. Blijft over de wellicht meest voor de hand liggende methode: de mijnen gewoon laten ontploffen. Maar ook deze oplossing kent zijn beperkingen. Men mag, vanwege de geluidshinder, slechts een beperkte hoeveelheid laten exploderen. Voor het opruimen van 420.000 landmijnen zou dit veel te lang duren en is bovendien nog weinig milieuvriendelijk (kunststofdelen, ontstekers, enz.). Het ministerie van defensie heeft TNO verzocht de ideale oplossing te bedenken voor dit vraagstuk.

Het voorgoed onschadelijk maken van 420.000 landmijnen blijkt gemakkelijker gezegd dan gedaan!

Wim Heij

(*) Landmijnen. IPIS-brochure 72. Een uitgave van het IPIS-documentatiecentrum, Italiëlei 98a, 2000 Antwerpen.

FOTO'S MARCO MANDEMAKER

VERDWIJNENDE DIENSTPLICHTIGEN

Het was in 1969 dat ik dit opschreef, in het augustusnummer van G3, toen nog het maandblad van de rooms-katholieke geestelijke verzorging in de krijgsmacht. Ik zat indertijd in het bestuur van de VVDM, een vereniging die zich ten doel stelde, de belangen van de dienstplichtige militairen te behartigen. Dat was, zie boven, hard nodig. De dienstplicht was een instelling die hooguit een op de drie mannen trof - en benadeelde. Dat de vrouwen geheel en al buiten het instituut dienstplicht bleven, was toen al verbazingwekkend, maar de vrouwenemancipatiebeweging is er nooit toe gekomen, op dit punt gelijke rechten voor vrouwen te eisen. Principieel onjuist, zou ik zeggen, maar praktisch gezien heel verstandig.

Principieel onjuist, omdat de Grondwet zegt: 'Alle Nederlanders, daartoe in staat, zijn verplicht mede te werken tot handhaving van de onafhankelijkheid van het Rijk en tot verdediging van zijn grondgebied.' - maar die onjuistheid kan niet alleen de vrouwenbeweging worden aangerekend, maar ook de uitvoerders van de dienstplicht.

■ Een onding

Nu is het dan zo ver, dat het einde van de dienstplicht in zicht komt. De krijgsmacht wordt langzaam omgebouwd, delen worden zelfs geprivatiseerd en voor de steeds weer in- en uitstromende groep dienstplichtigen is geen empool meer. Ik kan niet anders dan vaststellen, dat dit een verheugende ontwikkeling is. Want laten we eerlijk zijn, de dienstplicht, met zijn merkwaardige selectie-

Een klein gedeelte van de dienstplichtigen komt maar in militaire dienst en raakt daardoor op vele gebieden achter bij de leeftijdsgenoten die niet in dienst gaat. Het wordt niet meer als een eer beschouwd, te mogen dienen, noodzakelijk kwaad, wordt er gezegd.

Benadeeld, is een mening.

Degenen die zich tenachttergesteld voelen vragen niet om meer, maar om hetzelfde als hun leeftijdsgenoten die doorverdiene of doorstuderde.

methoden en de discriminatie van een groep jonge mensen ten opzichte van een nog grotere groep leeftijdsgenoten, was sociaal gezien een onding. Het aardigst laat zich dat misschien samenvatten in wat ik in mijn eigen gezin heb kunnen zien, waar de ene stiefzoon als scholier de dienst inging en - zonder in dienst ook maar iets nuttigs te hebben geleerd - twee jaar later eens aan een beroepsopleiding kon beginnen en de andere, afgekeurd om een reden die hem in de burgermaatschappij nooit enig nadeel zal bezorgen, rustig doorstudeerde en ook nu nog, tien jaar later, een aardige maatschappelijke voorsprong heeft op zijn broer. Het heeft weinig nut meer om aan te geven, wat er feitelijk mis was met de dienstplicht. Het was een plicht, en je had geen of weinig rechten - geen wonder dat wel eens de term 'verkapte slavernij' viel. Maar het geheel van mistanden kan misschien zo worden samengevat: dezelfde arbeidsvoorwaarden voor dienstplichtigen als voor beroeps in dezelfde functie en van dezelfde leeftijd: het is er nooit van gekomen. En: dezelfde burgerrechten als leeftijdsgenoten die niet in dienst hoefden: er is nooit sprake van geweest.

■ Controlefunctie

Natuurlijk, zeker vanaf het moment van de oprichting van de Vereniging van Dienstplichtige Militairen (VVDM), in augustus 1966, kregen de dienstplichtigen een alleraardigste functie. Ze brachten zaken naar buiten die zich in de krijgsmacht afspeelden en waarvan men in de burgermaatschappij geen weet had. In die zin vervulden de dienstplichtigen een soort controlefunctie waarmee ze, hoe pathetisch dat ook klinkt, een rol speelden in het uitoefenen van democratische controle over de krijgsmacht. Want voor alles was de krijgsmacht een gesloten organisatie, waar de doofpot een van de belangrijkste gebruiksvoorwerpen was. Aan die situatie heeft de soldatenbeweging een eind gemaakt, getuigen de duizenden krantenknipsels die in het VVDM-archief in het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis zijn opgeslagen. Maar lang niet altijd leidde het signaleren van misstanden door dienstplichtigen ook tot wijzigingen in de gang van zaken. Dikwijls genoeg immers was de reactie in de maatschappij op kritiek van dienstplichtigen zeer clichématig. 'Er is geen geld', zei de Tweede Kamer over de wedde of over de slechte huisvesting. 'Alsof wij het zo makkelijk hadden', zei de oudere generatie die zijn wedde nog in centen en niet in guldens had gekregen. Dooddoeners, allebei, zoals door de VVDM indertijd en ook nu nog keer op keer - en ook door de ANVM - werd duidelijk gemaakt.

■ Arbeidsmarkt

Er waren meer argumenten om de

dienstplicht te handhaven. De arbeidsmarkt zou geen ruimte bieden om personeel te werven, zeker niet voor de eenvoudigste functies als munitiedrager, bewaker en schoonmaker. Natuurlijk was die ruimte er wel, als er maar voldoende beloning tegenover stond - of staat, zoals nu blijkt, nu de dienstplicht wordt opgeheven en de krijgsmacht actiever is dan ooit en het militaire vak, anders dan in de jaren zestig, zeventig en tachtig, feitelijk meer persoonlijke risico's met zich meebrengt. Een kwestie van verbeterde arbeidsvoorwaarden, inderdaad. En van veranderde doelstellingen. Want dat wachten op de Rus, indertijd, met al zijn verveling en inhoudsloze leuzen, dat kon je toch niet echt boeiend noemen. Op zich is het dan ook wel een ironie van de geschiedenis te noemen dat de dreiging uit het oosten is teruggebracht tot de eenvoudige wens van de bewoners van de voormalige Sovjet-Unie om ook vrijelijk een spijkerbroek en een walkman te mogen en ter kunnen kopen - hadden we dat maar eerder beseft. Zo goed als het ironisch is dat het humanitaire en vredehandhavende dan wel -bevorderende optreden van de Nederlandse krijgsmacht anno 1995 weliswaar meer persoonlijke risico's oplevert, maar ook meer persoonlijke voldoening en, begrijp, ook een niet geringe materiële genoegdoening.

■ Nieuwe krijgsmacht

Zo bezien zijn er in feite twee ontwikkelingen die het opheffen van de dienstplicht rechtvaardigen. Het instituut dienstplicht, met zijn negatief discriminerende karakter en zijn dwang, past niet meer in deze tijd. Maar deze tijd is in zoverre anders dan die van voor de val van de Berlijnse muur, dat een nieuwe krijgsmacht kan ontstaan. Een nieuwe krijgsmacht, met compleet nieuwe gedachten over de taak, met compleet nieuwe gedachten over de plaats van het personeel daarin, inclusief de arbeidsvoorwaarden.

Nu moeten we ons door die ontwikkelingen niet al te veel zand in de ogen la-

ten strooien: de in de jaren vijftig ontwikkelde en later geperfectioneerde massavernietingswapens bestaan nog altijd, zij het minder in tal maar, als ze worden toegepast, zeker niet minder in dreiging en uitwerking. Maar, eerlijk is eerlijk, de gedachtengang is niet meer gecentreerd op een oorlog waarin deze wapens een ultieme dreiging of uitwerking moesten uitoefenen. In die zin is het aardig om aan te halen wat, in het septembernummer uit 1969 van het eerder genoemde G3 de polemoloog Hylke Tromp schreef: 'Waar geweld wordt gebruikt is het steeds meer tussen groepen binnen een staat.' Daar kunnen ook de beperkte lokale conflicten bij worden gevoed, tussen aangrenzende landen of, zoals in het GOS, tussen het centrum (Rusland) en de periferie (Tsjetsjenië). Enfin, het is een kwestie van de krant opslaan en je bent volledig bij.

■ Vrijwilligheid

Nog drie, vier jaar dienstplicht, en dan is het voorbij. De VVDM bereidt haar opheffing voor, het roemruchte verenigingsblad Twintig is officieel al opgeheven. De AVNM gaat dezelfde weg hoewel die, naar ik begrijp, een doelverschuiving in de richting van belangenbehartiging van vrijwilligers nog steeds niet uitsluit. In feite betekent dit, dat de laatste dienstplichtigen min of meer aan hun lot worden overgelaten. Want wat er ook verandert, de discriminerende aspecten ten opzichte van de burgermaatschappij niet. In die zin houdt Defensie, houdt de samenleving, vast aan de oude, verguisde waarden. Zoals ook te zien valt voor de Raad van State, waar nog steeds bloedserius zaken

van gewetensbezwaarden worden behandeld. Wat zou het niet aardig zijn, als dit soort relicten werd opgeheven, als de Minister van Defensie de Tweede Kamer zou voorstellen om de gedachte van gelijk loon voor gelijk werk per heden in te voeren en een deel van de financiën te zoeken in de opheffing van alle organisatorische rimram rond uitsel, gewetensbezwaren, herkeuringen en wat al niet meer. Nog even dienstplicht, maar laat het dan een zo goed als vrijwillige dienstplicht zijn, hoe vreemd dat ook klinkt. Want er zijn dan weliswaar nog maar een paar dienstplichtigen, eerder honderden dan duizenden per lichte, gediscrimineerd worden ze nog steeds. Daar voor die laatste handvol jaren een eind aan maken, dat zou de samenleving sieren en zou een eerbetoon zijn aan degenen die hebben geijverd voor de positieverbeteringen van de dienstplichtigen en een late en symbolische genoegdoening voor degenen die door het vervullen van hun dienstplicht een jaar of twee van hun leven hebben opgeofferd.

Wat rest zijn de verhalen, want de dienstplicht was en is een wangedrocht, maar zet twee of meer ex-dienstplichtigen bij elkaar en ze borrelen op, de verhalen over het ritselen, de ontberingen, de te vele biertjes en de etterige of juiste goede meerderen. Maar hoe het ook zij, niemand bepleit het behoud van de dienstplichtige als belangrijk verschijnsel in de samenleving. Misschien is dat wel symbolisch voor de positie die de dienstplichtige altijd heeft gehad, dat bij wijze van spreken de bedreigde diersoorten meer aandacht krijgen dan de verdwijnende dienstplichtigen.

Jan Stoof

UIT ONMACHT NAAR DAADKRACHT

Naar aanleiding van de herdenking '50 jaar bevrijding' in 1995 zijn er twee tentoonstellingen met de overkoepelende titel **UIT ONMACHT NAAR DAADKRACHT** in het Joods Historisch Museum in Amsterdam te zien: Felix Nussbaum, schilderen op de Galerijen en Ralph Prins, Affiches en monumenten in de Omloop.

RALPH PRINS

*Affiches en monumenten
10 februari t/m 21 mei 1995*

Felix Nussbaum

FELIX NUSSBAUM

Schilderijen 10 februari t/m 7 mei 1995

In 1995 is het 50 jaar geleden dat Nederland werd bevrijd van de nazi's. De kunstenaar Felix Nussbaum (1904-1944) heeft dit niet meer mee kunnen maken. Hij werd in 1944 te Auschwitz vergast. Toen hij in 1942 zijn schilderijen en gouaches afgaf, zou Nussbaum gezegd hebben: *Ook wanneer ik ten onder ga, laat mijn werk niet sterven, stel het tentoon*. In samenwerking met het Kulturgeschichtliches Museum in Osnabrück toont het Joods Historisch Museum daarom van 10 februari t/m 7 mei 1995 vijfendertig zeer aangrijpende schilderijen van deze Duits-joodse kunstenaar. Niet alleen het feit dat zijn werk sterk bepaald is door de dramatische gebeurtenissen in de jaren voorafgaande aan en gedurende de Tweede Wereldoorlog, maar ook zijn grote artistieke kwaliteit rechtvaardigen deze tentoonstelling.

Felix Nussbaum wordt in 1904 in Osnabrück geboren als zoon van de welgestelde ijzergroothandelaar Philipp Nussbaum. Zijn artistieke opleiding krijgt hij in Berlijn, waarheen hij in 1923 verhuist. De eerste antisemitische incidenten doen zich daar dan reeds voor. Desondanks ontvangt Nussbaum op grond van enkele succesvolle tentoonstellingen de Staatsprijs van de Pruisische Academie der Kunsten waardoor hij naar Rome kan gaan. Dankzij de inspirerende leiding van Max Liebermann is de Hochschule van deze Academie een van de beste kunstopleidingen in het toenmalige Duitsland. Het bezoek van Hitlers propagandaminister Goebbels met de studenten van de Duitse Academie in Rome leidt tot Nussbaums plotselinge vertrek. Een aantal apocalyptische schilderijen geven zijn voor gevoel van naderend onheil duidelijk aan. Hitlers machtsverovering in 1933, de Neurenberger rassenwetten van 1935 en de 'arisering' van bedrijven hebben de 'Exil' van

Joods Historisch Museum,
Jonas Daniël Meijerplein 2-4,
Amsterdam.
Dagelijks open van 11-17 uur;
24-uurs info (020) 6254229

honderdduizenden Duitse joden tot gevolg. Werk van moderne kunstenaars in Duitsland wordt 'ontaard' verklaard, uit de openbare collecties verwijderd en verbrand. Nussbaum besluit daarom niet terug te gaan. Nussbaum en zijn echtgenote, de Warschause kunstenaar Fajga (Felka Platek) die hij in Berlijn heeft leren ken-

nen, krijgen tijdelijk asiel in België. In Oostende en late in Brussel leidt hij samen met Felka als statenloos burger een moeizaam bestaan. De werken uit deze periode geven een indringend beeld van de ontredende van een vluchteling. Op 10 mei 1940 vallen Duitse troepen België en Nederland binnen. Nog diezelfde dag wordt Nussbaum als een van de circa 20.000 Duits-joodse vluchtelingen en als 'vijandige buitenlander' door de Belgen gearresteerd en gedeporteerd naar Saint-Cyprien in Zuid-Frankrijk. Het interneringskamp, oorspronkelijk ingericht voor Spaanse vluchtelingen, herbergt nu duizenden communisten en joodse vluchtelingen uit verschillende Europese landen. Het lukt Nussbaum te vluchten en naar Brussel terug te keren. Hij wordt daar als jood geregistreerd en met Felka onder. Zij houden zich in leven met het beschilderen van potten. Daarnaast blijft Nussbaum ook schilderen. Op 20 juni 1944 arresteert de Duitse Wehrmacht de Nussbaums op hun onderduikadres. Met het laatste transport uit het doorgangskamp Mechelen worden zij op 31 juli 1944 naar Auschwitz gedeporteerd. Drie dagen later worden zij vergast. Vijftig jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog wordt Europa opnieuw geconfronteerd met vluchtelingen als gevolg van oorlog en etnische haat. Nussbaum heeft aan den lijve ondervonden wat dit betekent. Hij heeft zijn ervaringen op een directe en indringende wijze in beeld gebracht. De wil om al schilderend en tekenend te blijven waarschuwen is ook vandaag de dag nog relevant. Elk beeld, elk woord kan een vorm van bezinning en protest zijn...

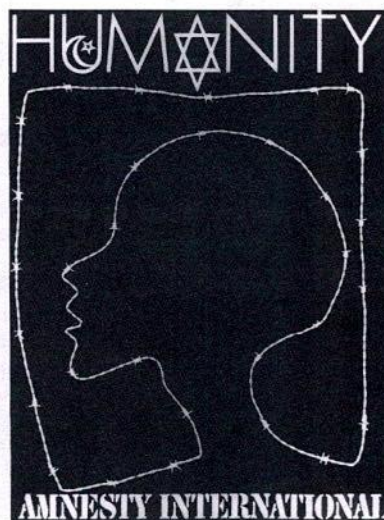
De samenhang tussen het gedenken van de moord op de joden en een oproep om te streven naar recht en rechtvaardigheid voor de hele mensheid vormt de achterliggende gedachte van de tentoonstelling Ralph Prins, affiches en monumenten. Het leggen van verbanden tussen heden en verleden zoals Ralph Prins dat doet, is de belangrijkste aanleiding om zijn affiches over Amnesty en foto's van zijn oorlogsmonumenten in het herdenkingsjaar 1995 in het Joods Historisch Museum te exposeren. Ralph Prins, geboren in 1926 te Amsterdam, is met name bekend geworden door zijn sociaal bewogen affiches over Amnesty International. Voor deze affiches, die reeds lang internationale erkenning genieten, ontving Prins in 1994 de H.N. Werkmanprijs van het Amsterdams Fonds voor de Kunst.

Daarnaast is hij de ontwerper van een aantal van Nederlands meest indrukwekkende monumenten ter nagedachtenis aan de gedeporteerden in ondermeer Westerbork, Apeldoorn en Borne. Prins verwerkt zijn eigen ervaringen van de jodenvervolg in de Tweede Wereldoorlog in zijn gehele oeuvre.

Via Westerbork wordt Prins op 4 september in 1944 naar Theresienstadt gedeporteerd. Hij overleeft de oorlog en zet zich vervolgens als kunstenaar in voor het recht op leven en vrijheid. *Thou shalt be free*, de bijbelse tekst op een van zijn Amnesty-affiches, kan als motto voor zijn werk dienen. *Het is een tekst die het mensbeeld in onszelf doet oplichten, het is haast een messiaans toekomstbeeld*, sprak Prins ooit. Indringend en rechtstreeks verbeeldt en verwoordt hij zijn verbijstering over de aantasting van de menselijkheid. Eenzelfde directheid kenmerkt zijn oorlogsmonumenten. Met sobere middelen weet Prins een grote emotionele werking op te roepen. Voor Westerbork maakt hij in 1970 een ontwerp van een licht naar voren hellende muur van Drentse zwerfkeien met daarvoor een groot stootblok, waar de rails ophoudt. Aan de andere zijde wijzen de uiteinden ervan dreigend en tragisch geschonden opwaarts. Er is geen trein, maar je voelt hem wel, je hoort hem op de weg gaan

naar de dodelijke eindstations. Daarna volgt in 1988 een monument voor de Barneveld-groep in Barneveld, in 1991 voor de joodse psychiatrische inrichting 'Het Apeldoornsche Bosch' in Apeldoorn, in 1992 in Strijen, in 1993 in Borne en tenslotte in 1994 een ontwerp voor Urk, dat nog uitgevoerd moet worden. Het werk van Ralph Prins bevat een nadrukkelijke oproep om mensenrechten - waar en wanneer ook - te respecteren.

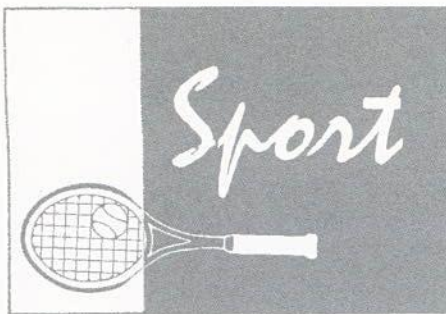
Ralph Prins

**ER ZIJN MENSEN
DIE BEWEREN
DAT DE
OVERSTROMINGEN
DE SCHULD ZIJN
VAN**

EXTREEM-RECHTS.

**DIE WIL IMMERS
NEDERLAND
BLANK HEBBEN.**

THE GAMES MUST GO ON

Wat zou er in Nederland gebeuren als vlak voor het begin van het aloude titanengevecht tussen Feyenoord en Ajax even buiten de Kuip een Amsterdamse of Rotterdamse supporter werd doodgestoken? Volgt er dan, zoals in Italië, een weekeinde zonder sport? Of zeggen Staatsen, Van Gaal en andere nuchtere Nederlanders dat één van de vele steekpartijtjes die zich elke zaterdag voordoen, nooit reden mag zijn om een hele competitie te ontregelen en plat te leggen?

Het debat dat in Italië werd gevoerd, nadat een 24-jarige Genua-supporter was omgebracht door een 19-jarige aanhanger van AC Milan ('leerling-tuinier', stond er om onduidelijke redenen bij) deed enigszins denken aan de ernstigste moordaanslag die zich ooit voordeed in samenhang met een sportgebeurtenis: de gijzeling en de dood van Israelische deelnemers aan de Olympische Spelen van 1972 in München.

Het dilemma was destijds enorm. De voorzitter van het Internationaal Olympisch Comité, de Amerikaan Avery Brundage, verscheen na de dramatische afloop van de gijzeling (de Palestijnen werden neergeschoten voordat ze in het door hen opgeëiste vliegtuig konden ontsnappen; het totaal aantal doden aan Israelische en Palestijnse kant was elf), de volgende dag in het Olympisch Stadion om bars en schallend te verkondigen: *The Games must go on.* Brundage wenste niet te wijken voor Palestijnse noch voor enige andere terreur.

Maar er waren wel degelijk andere geluiden. Vooral in het Nederlandse kamp laaide de discussie over het al dan niet doorgaan van de Spelen hoog op.

In kranten werd geschreven dat het drama op het vliegveld Fürstenfeldbruck het einde van de Olympische geschiedenis markeerde.

De verdeelheid onder de Nederlandse deelnemers was groot.

Enkele hockeysers lieten weten dat de heisa volledig langs ze heen ging; ze waren naar München gekomen om te hockeyen en niet zich te verdiepen in politieke conflicten. Maar een ander deel van de Olympische ploeg besloot het evenement terstond voor gezien te houden.

'Heitere Spiele', vrolijke Spelen, hadden het moeten worden, maar na het drama konden atleten als Jos Hermens het niet meer met hun geweten in overeenstemming brengen om lustig rond te draven. Hij was te zeer aangedaan door de ge-

beurtenissen.

Nederlanders waren altijd al gevoelig geweest voor de (politieke en humanitaire) omstandigheden waaronder sport bedreven werd.

Zo stond Nederland zowat alleen toen het in 1956 de Olympische Spelen van Melbourne boycotte.

De reden was de gruwelijk wrede Russische inval in Hongarije die kort tevoren had plaatsgevonden.

Het was gevoelsmatig niet te verant-

de keuze over aan de deelnemende bonden, want het kon niet tot het eensluidend advies komen om Carter te volgen. Het gevolg was dat de helft van de genomineerde Nederlandse ploeg thuisbleef. Opmerkelijk genoeg gingen nu de atleten wel naar Moskou en besloten de hockeysers tot een boycot.

Acht jaar eerder was het precies andersom geweest.

Het was de tijd van onoverkomelijke verschillen tussen 'links en rechts.'

De hockeysers waren rechts: ze waren wel bereid een W.K. in Argentinië te spelen, in de nabijheid van de martelkammers van Videla, maar ze boycotten de Spelen van Moskou, die in hun ogen puur communistische propaganda waren.

De atleten waren links: ze huldigden de opvatting dat de Sovjet-Unie alleen door uitwisseling van ideeën en door toenadering op andere gedachten zou kunnen komen.

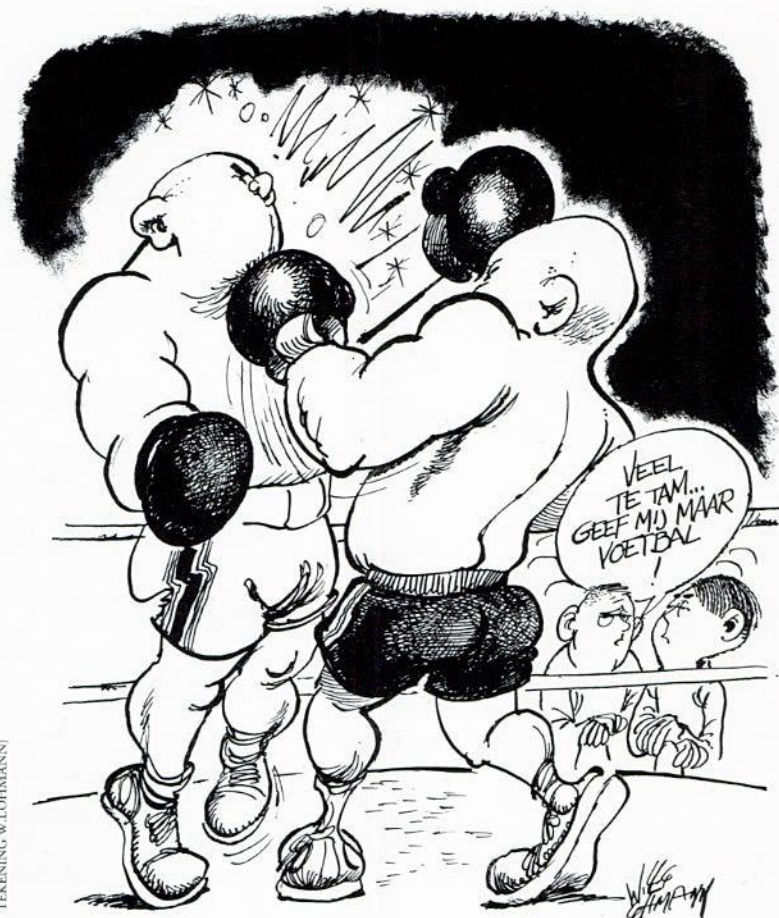
Terug naar de actualiteit.

In Italië wordt een supporter doodgestoken. Op grond van dat ene incident besluit Italië tot een sportloos weekeinde. Zonder twijfel zou in Nederland tot hetzelfde zijn besloten, althans in 1956 en 1980.

Maar het is later, veel later, en lijkt zich een vreemde omkering van waarden te hebben voorgedaan. In Italië hoorde emotie

erbij, dat was het aloude cliché.

In 1956 of 1980 zouden de liga-wedstrijden er talloze toeschouwers mee gewonnen hebben, als de wedstrijden gewoon zouden zijn doorgegaan. Maar Italië is gevoelig geworden en Nederland hard. Het lijkt ondenkbaar dat Nederland zich nooit ooit aansluit bij een mensenrechtelijke boycot, laat staan dat dan competitie wordt platgelegd voor een 'doodeenvoudige' messteek.

TEKENING W. LOHMANN

woorden om in Melbourne enthousiast en onbekommerd de strijd aan te gaan met de Russen. Maar opvallend genoeg kwam wel een Hongaarse ploeg naar de Spelen van 1956.

In 1980 was er opnieuw een hevig debat over deelname aan de Spelen. En opnieuw ging het om een verschil van internationale orde. Het Sovjet-leger was Afghanistan bruut binnengevallen en de Amerikaanse president Carter verlangde van de Westerse hemisfeer een algehele Olympische boycot.

Het Nederlands Olympische Comité liet

Hans van Wissen

ONTWIKKELINGSWERKER MOET RUANDA ONTVLUCHTEN

'In mijn gebied zijn 50.000 mensen vermoord'

Na zijn studie te hebben afgerond vertrok Rutger van Mazijk in 1992 als ontwikkelingswerker naar Ruanda.

De opzet van zijn 3-jarige verbintenis met de Stichting Nederlandse Vrijwilligers was de plattelandsontwikkeling in deze kleine Afrikaanse staat mee te helpen op gang te brengen. Door de totaal uit de hand gelopen gewelddadige gebeurtenissen in Ruanda moest Rutger afgelopen jaar halsoverkop het land ontvluchten. Aan raadsman Joost van Langen vertelde hij wat hem overkwam.

■ Motivatie

Met mijn eerste vraag wil ik weten hoe hij in Ruanda terecht was gekomen. Hij zei dat het prettig is om in Afrika te werken.

Ik ben er niet heen gegaan om de arme negertjes te gaan helpen. Ik houd van de Afrikaanse mentaliteit, dat vrije, hoewel het aan de westkust van Afrika, waar ik ook gewerkt heb, weer anders is dan in Ruanda. Ruandezen zijn wat geslotener dan mensen van de West-kust. Het zijn meer gevoelsmensen. Je ziet dat goed te

rug in de manier waarop die mensen dansen. Westerse mensen dansen vanuit hun hoofd, het is beredeneerd, Afrikanen dansen vanuit hun bekken, het is ongeremd.'

Je bent er wel afgesneden van de Westerse cultuur.

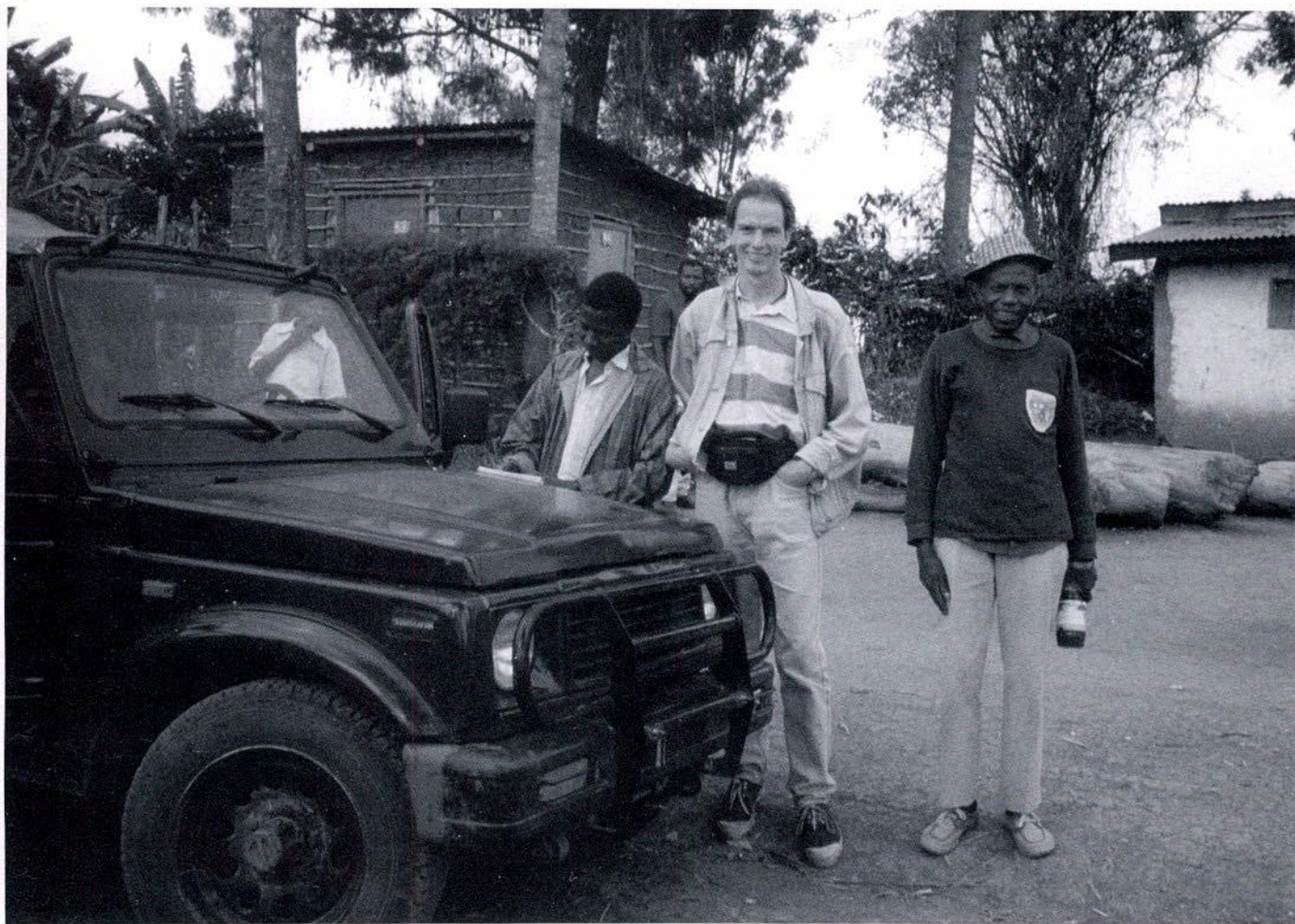
Dat is waar. Het is en blijft pionieren. Ik ben ook wel weer blij terug te zijn in Nederland. De relaties daar zijn oppervlakkiger, hier lijkt een dieper gevoelsniveau te worden aangeboden. Ik merkte dit vooral aan de vriendinnen die ik had.

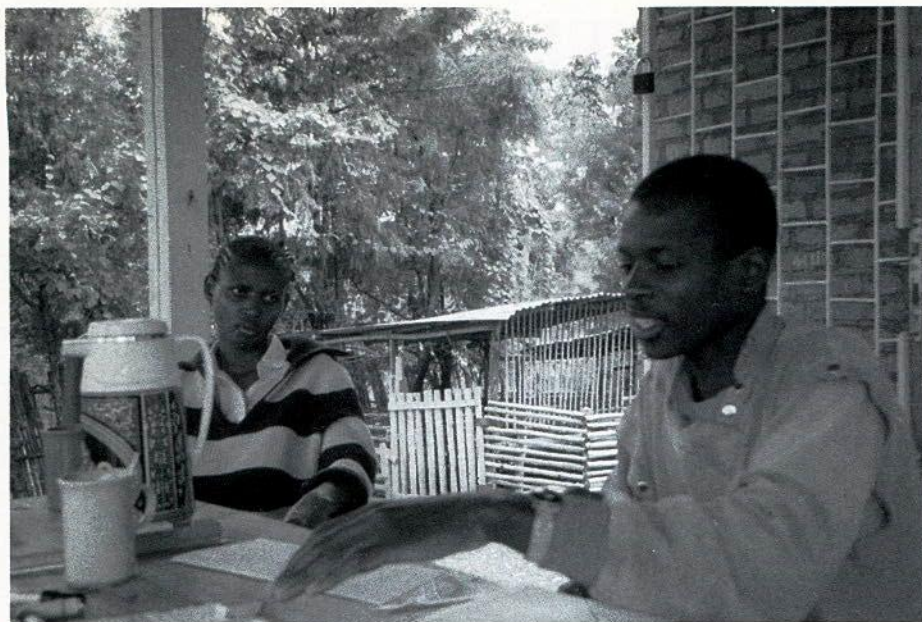
■ Werkzaamheden

Wanneer en met welk doel was je naar Ruanda gegaan?

Eerlijk is eerlijk, ik zocht een baan bij wat ik leuk vond. Ik wilde weer naar Afrika en diensgevolge was de keuze, na mijn studie, gemakkelijk gemaakt. In 1992 ben ik als ontwikkelingswerker voor de Stichting Nederlandse Vrijwilligers (SNV) naar Ruanda gegaan. Het was een contract voor drie jaar. Mijn eerste werkplek was in de buurt van Goma, waar later dat vluchtelingenkamp ontstond. Het was mijn werk om plattelandsontwikkeling op gang te brengen, een zeer gevarieerde baan, want je doet van alles. Je onderzoekt, je bedenkt wat er moet gebeuren en voert uit. Je werkt met pen en papier, met varkens en zaaizaad, je vergadert

Rutger ontmoet bekenden in zijn werkgemeente

Tuinman Alexis en huishoudster Gertrude

haar vermoord. Ik schrok daarvan maar omdat anderen zich daar niet verder druk maakten, liet je het zelf ook los.

■ Geschiedenis

In Ruanda gaat het om drie bevolkingsgroepen. De oorspronkelijke bewoners heten Twa. Zij zijn een verdrukte groep in het land. Het land is lang geregeerd door de Tutsi's, tot aan 1959. Toen namen de Hutu's de macht over en zijn veel Tutsi's en Twa's gevlucht naar Uganda, Burundi en ander omliggende landen. In 1973 kwam generaal Habyarimana aan de macht, ook een Hutu, maar een gematigd politicus. Sociaal-economisch gaat het eind jaren tachtig niet goed met het land, er is veel onrust. In 1990 doet het Ruandees Patriotisch Front (RPF), vanuit Uganda een inval. Franse militairen helpen de regering tegen het RPF. Het is het begin van de oorlog. In 1993 vinden er vredesbesprekingen plaats. De 'Akkoorden van Arusha' worden getekend. Belgische en andere VN-soldaten komen toezien op het akkoord. De Fransen vertrekken. Op 6 april 1993 worden zowel de president van Ruanda als van Burundi vermoord. Bij het vliegtuigongeluk (?) vinden ook andere hoge functionarissen de dood. De schuld wordt de Tutsi's door extreme Hutu's in de schoenen geschoven, die vervolgens een klopjacht beginnen. Een massa-slachting is het gevolg. In drie maanden tijd vinden 500 000 Tutsi's en gematigde Hutu's de dood (Wie een Tutsi spaarde, bewees daarmee

met mensen op de heuvels en je traint je Ruandese medewerker. We werkten veelal met vrouwengroepen omdat die het meest serieus en toekomstgericht waren. De mannen waren uit op snel verdiend geld.

Merkte je toen al dat het spannend werd?

Het was voortdurend spannend, maar we waren er aan gewend geraakt. Kleine geweldsuitbarstingen, een keer zijn er zelfs meer dan duizend doden gevallen. Wij zaten echter ver van de Ugandeese grens. Daar waren de conflicten het grootst. We hielden wel rekening met een plotselinge evacuatie. Ik ben één keer geëvacueerd geweest en heb ik een maand in Kigali gezeten.

En ik hoorde op een dag dat er een gematigd Hutu-minister en een Hutu-topfunctionaris waren vermoord. Toen was ik ook bang dat de zaak zou escaleren, omdat er veel rellen waren. Echter, na een paar dagen was dat weer voorbij en werd alles weer rustig. Wonderlijk snel, eigenlijk.

(Af en toe is het stil, hij heeft tijd nodig om de gebeurtenissen goed op een rij te zetten. Ook is hij opnieuw verbaasd.)

De mensen zijn daar veel laconieker. Ze maken zich veel minder druk dan Europeanen. Bijvoorbeeld: Toen ik terug kwam van een reis naar het zuiden van Ruanda, bleek dat mijn huishoudster (een Tutsi) door een collega was ontzet uit een benarde situatie. Het had niet veel gescheeld of de Hutu's hadden

Bureau SNV voor de ongeregeligheden

zelf een Tutsi te zijn!). De Belgische VN-militairen vertrekken uit veiligheids-overwegingen. Het RPF, nu zonder noemenswaardige tegenstand, maakt een einde aan de slachting. De hoofdstad Kigali wordt door hen ingenomen en er wordt een nieuwe regering geïnstalleerd. De Fransen besluiten opnieuw hulptroepen te sturen. Oude regeringsleiders en andere Hutu's vluchten naar de gebieden die door de Franse militairen worden beheerd. Als de Fransen korte tijd later besluiten het land opnieuw te verlaten, verlaten ook de Hutu's het land, bang voor represailles door Tutsi's. Aan de grens van Ruanda ontstaan grote vluchtelingenkampen.

■ Rutger's verhaal

Die ochtend, 6 april, werd ik om 6 uur door mijn tuinman uit mijn bed gebonsd. Dan weet je gelijk dat het mis is, hoewel... Toen die minister was vermoord liep het ook met een sisser af. Mijn tuinman vertelde van het vliegtuig en het ongeluk, maar we konden niets doen. We luisterden veel en met z'n allen naar de radio. Ik moet je nog vertellen dat ik pas verhuisd was naar het zuiden van het land. Gertrude, mijn huishoudster was meegegaan, voor haar was het ook een vreemde omgeving. De berichtgeving op de radio was Frans gesproken. Ze vertelden dat er in Kigali veel onlusten waren. Bij ons was het relatief rustig. Buiten Kigali gebeurde ook veel maar daar hoorde je niet van. Dat was woensdag. Dus besloten we dat alles gewoon door moest gaan. Ik heb Gertrude toen nog geleerd hoe je croissants moest ma-

ken en zelf ben ik het bos gaan wandelen. De dag erop had het grote geweld zich verplaatst naar het platteland, maar toch nog onvoldoende om ons zorgen te maken. Vrijdags werd het menens. Toen hoorden we granaten vallen en werden er in het ziekenhuis veel doden binnen gebracht. Ik heb die dag opnieuw contact gehad met mijn baas, die vond dat we moesten blijven. 's Avonds belde hij weer op, zei dat we de volgende dag zouden evacueren. Een Ruandeese collega vertelde even later dat de Hutu's een gebiedsaanval zouden uitvoeren. Toen voelde ik mij zelfs in een 'huis van een blanke' niet meer veilig. Met mijn tuinman, nachtwaker en een Nederlandse collega ging ik naar het ziekenhuis. Daar heb ik doodsangsten uitgestaan, werkelijk. De milities in de straat joelden en steeds hoorden we granaten vallen. We lagen met velen in de operatiekamer en hadden een gat gemaakt naar de zoldering, zodat we ons eventueel daar zouden kunnen verstoppen. Ik was niet bang voor het doodgaan, alleen de manier waarop, die hakmessen, afschuwelijk. Ik heb geen oog dicht gedaan.

Wat gaat er op zo'n moment door je heen?

Ik was alleen maar bang. Ik heb niet aan thuis gedacht. Ook niet over mijn leven nagedacht. Als ik er aan terugdenk, denk ik vooral aan de gevoelens van saamhorigheid. We lagen er met Tutsi's, Hutu's en blanken door elkaar. We waren allemaal bang, hoopten allemaal dat we het er goed van af zouden brengen. En als we zouden sterven, zouden we samen sterven, dat gaf een soort van bevrijding aan de doodsangst.

Had je niet de neiging om jezelf te gaan

verdedigen, om samen de deur te gaan barricaderen, of zoiets?

Maar je zat met die granaten! Die krenge waren voor 3-4 gulden te koop op de markt, het land was er mee vergeven en het maakte de mensen ook wanhopig. Tegen een granaat kon je jezelf niet verdedigen.

(Ik laat hem even. Hij is niet emotioneel. Hij vertelt rustig. En lacht.)

Weet je, er zijn heel tegenstrijdige gevoelens. We hebben in die operatiekamer enorm moeten lachen om een man die maar steeds probeerde zijn koeien in de bosjes te verbergen. Ze kwamen er steeds weer uit, ze wilden niet, waar-schijnlijk juist vanwege de granaten, waar de man ze voor wilde beschermen.

■ Schaamte

(Die nacht is het ziekenhuis niet aangevallen of geraakt. Hij kon de volgende morgen vertrekken. Vlug wat spullen in de auto en gaan. Hij heeft het er nog steeds moeilijk mee. 'Survival guilt', of een vorm ervan. Hij vindt het, terugkijkend, niet juist dat hij Gertrude heeft achtergelaten, toen, die zaterdagmorgen.)

Kijk, we hadden het zo afgesproken, mijn baas en ik, maar ik heb me er niet tegen verzet. Ik heb teveel aan eigen lijfsbehoud gedacht. We hadden plaats in de auto en Gertrude liep gevaar omdat ze Tutsi was en in een vreemde omgeving verkeerde. Ik had haar mee kunnen smokkelen, niemand heeft in de kofferbak gekeken. Ik ben te braaf geweest, ik kan het mezelf maar niet vergeven. Pas in Burundi, in Bujumbura, toen ik zelf in veiligheid was en van de Nederlandse Consul had gehoord wat er zich in Ruanda aan het afspelen was, pas toen

Bureau SNV na de plundering

drong dit schaamtegevoel zich aan mij op. In mijn gebied zijn, zo heb ik later gehoord 50 000 mensen vermoord, waaronder veel bekenden.

Was Gertrude er een van?

Gelukkig niet. Ik ben later teruggegaan, ik moest er gewoon weer heen, en heb haar teruggevonden, in Zaïre. Ze heeft maandenlang geschild bij gematigde Hutu's, heeft overdag steeds onder een tweepersoonsbed gelegen, kwam alleen 's nachts op om wat te eten. Haar hele familie is dood. Ze wilde naar Kenya verhuizen, naar een tante. Ik heb haar naar Kigali gebracht, met mijn teruggevonden en blauw geschilderde auto, en geld gegeven voor de reis.

■ Militairen

Schaam je je nog steeds?

Het heeft me gerustgesteld. Maar het blijft natuurlijk knagen. Het had ook allemaal niet nodig geweest. Wij blanken hebben het gewoon laten gebeuren en we hebben gedacht dat onze blanke huid ons onschuldig zou houden. Maar dat is niet zo. We hadden veel eerder met militair ingrijpen de chaos kunnen voorkomen. Wat dat betreft ben ik veranderd, vroeger was ik dienstweigeraar, tegen geweld. Ik heb er even over gedacht, toen ik terug was, om in het leger te gaan. Maar omdat maar zo weinig militairen naar Ruanda werden gestuurd, heb ik die gedachte laten schieten.

Wat zou de opdracht voor militairen moeten zijn, vindt jij, wanneer ze naar een soortgelijk crisisgebied worden uitgezonden?

Kijk, ik ben geen militair, maar volgens kranteberichten was het relatief eenvoudig om snel meerdere 'veilige havens' te creëren voor de Tutsi's en later de Hutu's. Wat dat betreft verschilt Ruanda van Bosnië. De militairen zouden alleen te maken hebben gekregen met hakmessen, lichte geweren en granaten. De Fransen hebben met hun actie 'turquoise' toch ook de bevolking ontwapend. Buitenlandse militairen hadden zo snel mogelijk de orde moeten herstellen en zorg moeten dragen voor objectieve berichtgeving, want de radio van de extremistische Hutu's heeft veel kwaad gedaan. Het had toch niet zo moeilijk behoeven te zijn om die radio uit te schakelen. Vervolgens hadden ze de overgangsregering moeten installeren, zoals vastgesteld in de vredesbesprekingen. En blijven tot aan de democratische verkiezingen. Over dat laatste ben ik echter onzeker. 't Westen heeft hier in Ruanda ook geprobeerd democratische beginzelen in te voeren. Mijn ervaring is dat ze er vreemd mee omgaan. Als er één partij aan de macht is, is het voor de bevolking gemakkelijker, zo lijkt het. Iedereen luistert naar die ene leider. Bij een meerpartijen-stelsel krijg je dat gedoe dat wij in Nederland op de voetbaltribune ook kennen. Elkaar jennen. De ene partij luistert op geen enkele manier meer naar

wat de andere partij inbrengt. Als de andere partij dus in de regering zit is het niet nodig naar die regering te luisteren. Dan is tegenwerken geboden, zoiets. Het is onbegrijpelijk en na verloop van tijd doe je daar je best ook niet meer voor.

■ Toekomst

Hoe ziet jou toekomst er nu uit?

Ja, dat weet ik nog niet goed. Ik ben in mijn oordeel ook een beetje dubbel. Ik roep aan de ene kant dat er in de wereld nog veel werk te doen is, voor ontwikkelingswerkers, voor militairen, enzovoorts, maar aan de andere kant zeg ik: 'Ik even niet'. Terugkijkend vind ik dat we in Ruanda goed bezig zijn geweest. De gewelddadigheden hebben echter al het werk ongedaan gemaakt. Dat is jammer. We zijn blijkbaar niet met essentiële dingen bezig geweest. Naast de dingen die we al deden, hadden we eerst iets aan moraal moeten doen. Dat klinkt hoogdravend, zo bedoel ik het niet. Ik zal een voorbeeld geven. Ik heb met Hutu-vluchtelingen gesproken en mij verbaasd over het feit dat ze zoveel wredeheden toeschreven aan het RPF. Ik vond dat ze toch minstens zoveel wredeheden aan zichzelf moesten toeschrijven. Ze ontkennen een bepaald deel van hun eigen gedrag, het foute. Ik vind dat uiterst frustrerend, zij moeten toch ook ergens de pijn voelen van hun eigen daden? Daar kun je in gesprekken niet bijkomen, terwijl het mijns inziens daarom gaat, dat je in jezelf het goede en het kwade accepteert en daar, van die combinatie, het beste maakt. Daarom roep ik: 'Ik even niet', omdat ik in mijzelf wil onderzoeken waar mijn pijn zit. Als je beter weet hoe het in jezelf werkt, kun je het bij anderen gemakkelijker aanraken en hen helpen er iets positiefs mee te doen.

■ Foto's

Ik had hem gevraagd foto's mee te nemen, voor bij het artikel. (Slechts een aantal daarvan drukken wij hierbij af,

red.) De beelden vertellen een ander verhaal.

Dit was ons kantoor voordat de rellen plaatsvonden en dit is wat er van is overgebleven. (Hij laat me zien hoe het kantoor bijna tot aan de laatste steen is afgebroken. Alles wat bruikbaar oogde was weggenomen, een bord aan de weg getuigde nog van een andere periode. Met het huis van de Duitse buurman was het niet anders. Die buurman was een week langer in Ruanda gebleven.)

Die man is terug gegaan naar Duitsland, is helemaal van slag, die heeft zoveel goede vrienden vermoord zien worden in die ene week.

(Bij een andere foto zegt hij)

Deze vrouwen werkten als secretaresses op de instituten. Die leeft nog, die ook, die is gevlucht, zit nu hier en deze is dood. Dit echtpaar heeft Gertrude geholpen. Maar die man deed erg vreemd. Je hoorde wel eens dat Hutu's aan de ene kant meededen met het geweld en aan de andere kant Tutsi's hielpen met vluchten of schuilen.

(Bij een volgende foto lacht hij) Dit was mijn auto. Ik vond hem terug bij de Zaïrese militairen die hem hadden ingepikt. Ze hadden hem blauw overgeschilderd. Ik ben twee weken bezig geweest om hem terug te krijgen.

Van deze man dachten we lang dat hij ook dood was. Echt een heel leuke collega. Hij was die andere Zwarte Piet tijdens het Sinterklaasfeest. Eigenlijk geloofden we niet dat hij dood was.

Omdat Ruanda een prachtig land is, heel groen. En je ziet veel lachende kinderen die breeduit poseren. Als je niet anders zou weten, zou je kunnen denken dat het een vakantieland kan zijn. Helaas. De berichten uit het land zijn nog steeds slecht.

Joost M. van Langen

WHAT'S EATING GILBERT GRAPE?

Droom van auteur en regisseur

Toen de Amerikaanse toneelschrijver Peter Hedges de film *My Life as a Dog* van de Zweed Lasse Halstrom had gezien, hoopte hij maar een ding: dat zijn eerste roman, mocht het ooit zover komen, door niemand anders dan deze Halstrom verfilmd zou worden. En toen zijn boek *What's Eating Gilbert Grape* nog maar een paar weken in de winkels lag, kreeg Hedges al een telefoontje van zijn bewonderde Zweedse regisseur om over de filmrechten te praten. Die dingen gebeuren dus toch: twee mannen met totaal verschillende achtergronden, uit verschillende landen, continenten zelfs, die pure 'soulmates' blijken te zijn. Wie de film ziet, zal niet verbaasd zijn over deze voorgeschiedenis: alleen in compleet onderling begrip kan een dergelijk onalledaags, ragfijn en toch reëel verhaal van een boek worden overgezet in filmtaal.

Johnny Depp en Leonardo DiCaprio in 'What's Eating Gilbert Grape'

De film speelt zich af in Endora, een piepklein plaatsje in Iowa. Centrale figuur is de jonge Gilbert Grape. Hij werkt in de lokale supermarkt, een bedrijfje dat zich als gevolg van de concurrentie in de iets verderop gelegen wat grotere plaats maar net staande kan houden. Gilbert heeft een moeder die ruim vijfhonderd pond weegt en diens gevolg al zeven jaar de deur niet uit is geweest. Het huis lijdt zelfs ernstige schade als gevolg van haar extreme gewicht, en ze kan niet veel meer dan zitten, slapen en eten. Een vader is er niet, dus de zorg voor het gezin komt in de eerste plaats op Gilbert neer. Hij heeft twee zusters, de één een zorgelijk tutje, de andere een lastige tiener. En dan is er nog Gilberts broertje Arnie, een licht spastisch knulletje dat vanaf zijn geboorte ten dode leek opgeschreven, maar dat nu toch al bijna achttien is. Verder wordt Gilbert dan ook nog, min of meer tegen zijn zin, bemind door de vrouw van de verzekeringsagent bij wie hij altijd boodschappen bezorgt. Aan zichzelf komt Gilbert dus nauwelijks toe. Hij heeft zich voor alle ellende min of meer afgesloten door zich als toeschouwer op te stellen, en hij klaagt nooit. Voor zijn moeder blijft hij een zorgzame zoon, voor zijn broertje dat onbedoeld voortdurend kleine rampen veroorzaakt, fungeert hij als beschermende vader, voor zijn zusjes probeert hij een klankbord te zijn en zijn minnares weet ook niet hoe moeilijk hij het met haar opdringerige avances heeft.

Maar dan, op de dag dat Gilbert met zijn broertje langs de kant van de weg de jaarlijkse doortocht van een serie zilvergrijze campers staat op te wachten (een schitterend, bijna onaards begin van de film!), komt de ommekeer in zijn bestaan waar hij zo naar smacht. Eén van

de wagens blijkt panne te hebben en moet in Endora een stop maken. Het voertuig is eigendom van een oma die met haar kleindochter Becky het land doorkruist. Deze Becky wordt voor Gilbert de link met de rest van de wereld, en met zijn eigen toekomst.

Om nou te zeggen dat er veel wereldschokkende dingen gebeuren in *What's Eating Gilbert Grape*: nee. Alle figuren die erin voorkomen zijn aan de ene kant excentriek en tegelijk vertegenwoordigen ze allemaal aspecten van het leven van heel veel mensen, overal ter wereld. Gilberts moeder is gaan eten uit verdriet over het verlies van haar man, en haar zorgen om haar achterlijke zoon. Je zou gemakkelijk in de lach kunnen schieten om haar postuur, als ze niet zo hartverscheurend herkenbaar was. Gilberts minnares, die zich met haar twee kinderen en haar saaie man doodverveelt, komt ook overal ter wereld voor. Gilberts goeiige baas die niet weet hoe hij zich teweer moet stellen tegen de oprukkende concurrentie, is even lachwekkend als ontroerend. En Gilbert zelf is de antiheld die weet dat het allemaal anders zou kunnen maar die toch voldoende verantwoordelijkheidsgevoel heeft om al die mensen die min of meer aan zijn zorgen zijn toevertrouwd, te blijven steunen. Gelukkig grijpt de voorzienigheid op een bepaald moment in: de moeder heeft zich in haar hoofd gezet dat ze in elk geval de achttiende verjaardag van haar gestoorde oogappel nog wil meemaken. Als ze dat heeft gehaald, worstelt ze zich met haar laatste krachten naar haar slaapkamer en geeft daar heel kalm de geest. Gilbert, die wil voorkomen dat haar begrafenis in een en grotesk kijkspel ontgaat, besluit om het toch al bouwvallige huis in brand te steken, en organiseert daarmee een hoogst

persoonlijke crematie. De symboliek van deze daad effent de weg voor Gilberts verdere ontplooiing, en ook de rest komt op een heel aanvaardbare manier in orde.

Het spreekt vanzelf dat de casting bij een dergelijke film van levensbelang is.

Johnny Depp in de titelrol speelt opnieuw een excentrieke, kunstzinnige en tegelijk hartveroverende rol waarmee hij langzamerhand een grote naam heeft opgebouwd. Wie Edward Scissorhands, Cry Baby, Benny and Joon en/of Arizona Dream heeft gezien, weet genoeg. Van de piepjonge Leonardo DiCaprio wilde een aantal collega's niet geloven dat de jongen de rol van het achterlijke broertje Arnie had ingestudeerd. 'Nee, dat kind moet echt spastisch zijn geweest', luidde hun ongelovig commentaar. Niks hoor, zulke jonge talenten plukken ze in Amerika gewoon van de bomen. DiCaprio kreeg een Oscar-nominatie voor zijn ongelooflijke prestatie en was inmiddels ook te zien naast Robert DeNiro in *This Boy's Life*. Snel stijgende ster Juliette Lewis heeft ook die onorthodoxe uitstraling die haar geschikt maakt voor ongewone films, denk maar aan o.a. *Cape Fear*, *Kalifornia* en recentelijk *Natural Born Killers*. Waarom *What's Eating Gilbert Grape* zo aarzelend wordt uitgebracht in ons land is een raadsel: bijna twee jaar na de Amerikaanse release, en dan ook nog om te beginnen met één kopie waar er bij voldoende belangstelling eventueel nog vijf bij komen. Koudwatervrees: deze hartverwarmende en artistiek hoogstaande film is ook in ons land door de critici onmiddellijk als zodanig erkend en besproken, en had wat meer lef van de verhuurders verdiend!

Leonore van Opzeeland

Film in 't kort

HOOGSTE TIJD

Frans Weisz, toch al een van de weinige vaderlandse regisseurs met wie we over de grens voor de dag kunnen komen, maakte met **Hoogste Tijd** opnieuw een klein juweel. De film is gebaseerd op de gelijknamige roman van Harry Mulisch,

Rijk de Gooyer en Frans Weisz

en handelt voor een groot deel in het theater. Voor Weisz, die ooit droomde van een carrière als acteur, en die sowieso altijd in de ban van de ambiance van 'het theater' is geweest, een project dat hem op het lijf geschreven was. Jan Blokker werkte het tamelijk complexe verhaal om tot een glashelder scenario. Een oude, vergeten revue-artiest wordt door een jonge toneelregisseur gevraagd voor de rol in een ambitieus stuk. Alles lijkt op rolletjes te lopen, totdat een journalist kort voor de premiere het besmette oorlogsverleden van de oude acteur onthult. Rijk de Gooyer is schitterende op zijn plaats in de hoofdrol, en Pierre Bokma en Josse de Pauw leveren met vele anderen, ook prachtig werk af.

NELL

Jodie Foster stevent volgens vele kenners en bewonderaars af op haar derde Oscar met **Nell**, een film die haar eigen maatschappij produceerde. Ze speelt een jonge vrouw die samen met haar moeder min of meer in de wildernis is opgegroeid. Doordat de moeder gehandicapt was, heeft de dochter een heel speciale eigen taal ontwikkeld. Als de moeder is overleden, wordt Nell ontdekt door een huisarts. Die roept er een psycholoog bij om te overleggen, maar de meningen van de beide deskundigen

Jodie Foster en
Liam Neeson in *Nell*

botsen onmiddellijk: de man vindt dat Nell zo weinig mogelijk uit haar vertrouwde omgeving moet worden gehaald, de vrouwelijke psycholoog ziet in Nell een studie-object uit duizenden. Nell op haar beurt probeert de wrijving tussen de beide 'beschaafde' mensen op te lossen op de haar eigen, pure manier. Dankzij de schitterende lokaties en de prachtige rollen is Nell nu al een van de hoogtepunten van dit nog jonge filmjaar.

HEAVENLY CREATURES

Nieuw Zeeland blijkt vruchtbare grond voor filmmakers: wat we er hier van te zien krijgen is in elk geval vrijwel altijd iets bijzonders. Vorige maand besprak ik voor u in deze kolommen *Once Were Warriors*, dit keer beveel ik **Heavenly Creatures** graag in uw aandacht aan. De film speelt in de benepen jaren vijftig. Twee vriendinnen, Pauline en Juliet, sluiten vriendschap als ze bij elkaar net iets meer fantasie en vrijheidsdrang ontdekken dan waar hun klasgenootjes mee gezegend zijn. De één is afkomstig uit een eenvoudig gezin, de andere is dochter van een bohemien-achtige moeder en een gesloten professor. Beide vriendinnen zijn in hun jeugd lang ziek geweest, en hebben in die jaren veel gefantaseerd. Als blijkt dat hun denkwerelden perfect bij elkaar aansluiten, bouwen ze samen verder aan een sprookjesachtig stuk gedachtengoed dat in de film geregeld op een fascinerende manier tot leven komt. Maar de volwassenen blijken hun innige band verkeerd uit te leggen; een kinderpsychiater die er bij is gehaald, suggereert zelfs lesbische neigingen! Zoiets kan in Nieuw Zeeland in de jaren vijftig natuurlijk absoluut niet! Als blijkt dat

Kelanie Lynskey (l) en Kate Winslet

Pauline en Juliet, zogenaamd voor hun bestwil, van elkaar gescheiden zullen worden, bedenken de beide meiden een diabolisch plan, dat in hun eigen optiek volkomen logisch overkomt. De vrouwen leven nog altijd. Ze zijn nu in de vijftig maar hebben elkaar sinds hun meisjesjaren niet meer mogen ontmoeten. De film is adembenemend van schoonheid en tegelijk gruwelijk door het onbegrip dat er uit spreekt. Terecht werd de productie al op een aantal festivals bejubeld, en in Venetië met een Zilveren Leeuw bekroond.

DEATH AND THE MAIDEN

Nu ik deze rubriek schrijf moet het Filmfestival in Rotterdam nog beginnen, maar vast staat dat het festijn zal worden geopend met de nieuwste film van Roman Polanski, **Death and the Maiden**, die daarna in ons land zal blijven rouleren. *Death and the Maiden* van de Chileense toneelschrijver Ariel Dorfman is eerst met enorm succes overal ter wereld op de planken gebracht. Via de film zal het bereik van dit aangrijpende verhaal nog veel groter zijn. Een

Sigourney Weaver en
Ben Kingsley

Zuid-Amerikaanse vrouw wordt door een toeval op een avond in haar eigen huis geconfronteerd met de arts die haar tijdens het voormalige dictatoriale bewind heeft gemarteld en verkracht. Ze dwingt haar echtgenoot, die door de nieuwe, democratische regering juist is benoemd als hoofd van een commissie die de misdaden van het vorige regime moet berechten, om een soort modelproces op touw te zetten waarbij alleen zij drieën betrokken zullen zijn. Polanski zette dit razendknappe toneelstuk om tot een beklemmende en tegelijk als een thriller zo spannende film. Superieure rollen van de goedaardige Ben Kingsley in de rol van de abjecte arts, en de aristocratische Sigourney Weaver als het slachtoffer, maar ook van Stuart Wilson als de echtgenoot.

DUMB AND DUMBER

Nog even onbekommerd lachen tot slot om de platvloerse strapatsen van het grootste nieuwe komische talent van de jaren negentig: Jim Carrey. Wie hem kent uit *Ace Ventura* en uit *the Mask* weet wat hem of haar te wachten staat. Dit keer speelt Carrey, in **Dumb and Dumber**, een taxi-chauffeur die net als zijn vriend, een werkloze hondentrimmer, weinig toekomstperspectieven heeft. Als hij op een dag een vrouw naar het vliegveld rijdt, die later haar koffer in de hal blijkt te zijn vergeten, besluit het stel haar achterna te reizen om het terug te brengen. Er schuilt een heel complot achter, waar de sukkels geen idee van hebben natuurlijk, maar dat is natuurlijk het leuke. Carrey en compagnon Jeff Daniels spelen in de film twee ultieme losers, underdogs, schlemielen waar Joep Meloen niks bij is. Maar wat een vakmanschap!

L.v.O.

RADICAAL PACIFISME IN GEWETENSNOOD

Humanitaire acties ondermijnen pacifistische opvatting

Moeten we, mogen we, kunnen we met militaire middelen de vrede, of beter de veiligheid - wat iets anders is - bevorderen? Of moeten we zeggen dat wapengeweld uiteindelijk niets oplost en we principieel tegen elk militair geweld moeten zijn?

Waren we niet terecht tegen kernwapens en al helemaal toen ze in de vorm van kruisraketten in onze tuin geplaatst dreigden te worden? Maar behalve die twee proefnemingen op Japanse medemensen, zijn ze niet gebruikt en zijn we ze al bijna vergeten. Ten onrechte dat wel. Maar als het vandaag de dag om grootschalige moord- en doodslag gaat, dan zijn het niet de atoombomben of andere massavernietigingswapens, niet de grote gevestigde staten, maar vaak de burgers van onbeduidende landen die elkaar met hakmessen, bijlen en knuppels afmaken en zijn het juist militairen in het kader van de VN waarom geroepen wordt om aan die massamoord een eind te maken. Er is wel wat veranderd.

Is er geen groot verschil tussen een Nederlandse krijgsmacht die doende was met een politionele actie in Indonesië met als impliciete opdracht de dekolonisatie in weerwil van de wereldopinie tegen te houden en Nederlandse blauwhelmen in Joegoslavië, of de mariniers indertijd in Cambodja, bezig zijnde de voedselvoorziening van de burgers veilig te stellen, zieken te verzorgen, wegen van mijnen te ontdoen, kortom het uiterste te doen, waartoe de politiek hen in staat stelt om mensenlevens te sparen?

■ Burgeroorlogen

Moeten dat soort militaire activiteiten de pacifisten niet van hun geloof brengen? In deze wereld waarin véél geloven wankelen is het de vraag of het geloof van de zogenaamde radicale pacifist overeind kan blijven. Dat geloof is immers vooral geënt op de traditionele oorlog, de oorlog onder dreiging van kernwapens, tussen staten of statenblokken, gevoerd door massalegers met op de achtergrond corrupte en machtige militair industriële complexen. Maar die

oorlog is bijkans verdwenen, het gaat nu met name om burgeroorlogen en, waar het grote hoeveelheden slachtoffers betreft, gaat het om het geweld dat burgers elkaar aandoen, niet met geavanceerde raketten, maar met hakmessen, bijlen, speren en wat dies meer zij. Pacifisme is in dat licht een aandoenlijke luxe geworden voor hen, die zich veroorloven een visie van vroeger op de hedendaagse werkelijkheid toe te passen. Met de ontkerkelijking in Nederland lijkt ook de kerk van het pacifisme niet onaangetast gebleven.

Het was al moeilijk vol te houden dat militair geweld te allen tijde verwerpelijk is, als je de vraag moest beantwoorden of de bevrijding van het nationaal socialisme door middel van de Russische en geallieerde legers achterwege had moeten blijven. Op vriendelijk verzoek waren de Duitsers niet weggegaan en zou het

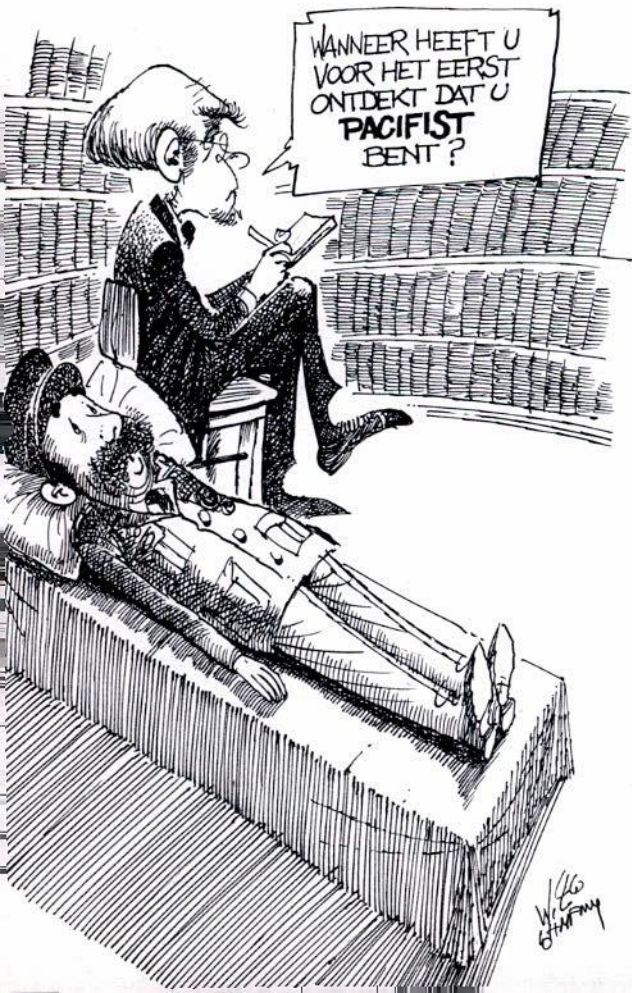
Derde Rijk, weliswaar niet eeuwig maar wel wat langer bestaan hebben.

We hebben het niet over de verwerpelijkheid van militair industriële complexen, van een belangrijk deel van de wapenhandel, en niet over zogenaamde vredesacties die in hoge mate nationale belangen dienen met als misleidende legitimatie mensenrechten en internationale rechtsorde. We hebben het zelfs niet over de laatste Golfoorlog, waarbij een kwalijke agressor werd terug verwezen naar zijn eigen grondgebied, maar waarbij olie en politieke macht een kennelijk doorslaggevende factor waren om het ondemocratische regime in Koeweit te herstellen.

■ Stoppen van misdaad

Het gaat ons niet om een pleidooi voor militarisme of andersoortige overschattingen van het militaire. Het gaat ons nu even om slechts één bepaald soort militaire interventie, interventie ten behoeve van minder leed en ellende bij burgers in landen waar conflicten de vorm van een burgeroorlog alreeds hebben aangenomen. Het gaat dan om het stoppen van collectieve misdaad en waanzin, het tegengaan of beëindigen van grootschalige schendingen van de Rechten van de Mens.

Natuurlijk geldt dat het van veel meer belang is met behulp van politieke en economische middelen een dergelijke ontwikkeling te voorkomen. Maar zover zijn we nog niet: daartoe is onvoldoende internationale onbaatzuchtigheid en opofferingsgezindheid aanwezig. Internationale solidariteit met de slachtoffers van de burgeroorlogen bestaat vooral uit woorden, de opbrengst van een enkele TV-actie en slechts zeer ten dele uit het door nationale overheden beschikbaar stellen van voldoende geld, toereikende economische hulp of effectieve politieke druk. Vooralsnog zullen we vooral met burgeroorlogen geconfronteerd worden. En moeten we dan zeggen *nee*, als de fase van geweld dreigt aan te breken, *dat laten we maar zitten*? En natuurlijk zullen we veel laten zitten. Want er is zoiets als de praktische onmogelijkheid om overal waar dat nodig is daadwerkelijk in te grijpen en anderzijds zal ook niet steeds de noodzakelijke politieke bereidheid tot ingrijpen aanwezig zijn noch het nationaal belang dat veelal ook de doorslag tot humanitaire interventie zal geven. Toch heeft zich de rechtvaardiging van militaire interventie langzaam maar zeker ontwikkeld van het recht van de sterkste - ik

ben sterker, dus mag ik jouw gebied binnenvallen - naar een interventie waarbij universele waarden een belangrijk deel van de legitimatie uitmaken.

■ Universele waarden

Als we ons nu eens bepalen tot het ideale geval, waarin niet de eigen nationale belangen, maar die universele waarden, bijvoorbeeld de mensenrechten, het doorslaggevend argument voor interventie zijn, moeten en kunnen radicaal pacifisten dan toch nog voet bij stuk houden? Moet in die versie de politie onder alle omstandigheden ongewapend zijn, ook als de schietinstructie zo is, dat alleen in alleruiterst geval van zelfverdediging geschoten mag worden? Mij lijkt dat ook de radicaal pacifisten - om ze zo nog maar eens te noemen - aan een herijking van hun opvatting, of wellicht beter houding, of misschien nog beter levenshouding toe zijn.

Zou, als het gaat om het nut tot vredesbevordering, de weegschaal niet eerder doorslaan naar de persoon die het risico van zijn leven wil lopen door - zij het mede met vertoon van wapens - ergens als blauwhelm te fungeren dan naar de kant van de persoon die principieel "nee" blijft zeggen tegen welk militair optreden dan ook?

Zouden ook pacifisten, geen voorstander moeten zijn van bijvoorbeeld de VN-brigade, die onze Minister van Buitenlandse Zaken, Van Mierlo, voor ogen staat? En waarover sommige Kamerleden nogal wat voorbarige en domme opmerkingen gemaakt hebben. Het gaat dan om een snel inzetbare VN-macht die bijvoorbeeld bij ontwikkelingen, zoals onlangs in Ruanda, minstens kan pogen de massamoord te vermijden of een halt toe te roepen. En natuurlijk kun je allerlei redenen verzinnen waarom de tijd voor een dergelijke politiemacht nog niet rijp is. Maar minstens voor de nabije toekomst en onder voorwaarde dat de Veiligheidsraad een voor de wereldbevolking representatiever aanzien krijgt, zal een relatief kleine snel inzetbare militaire macht van de VN in bepaalde gevallen de vrede effectiever

kunnen dienen dan nationale eenheden, die al dan niet in NAVO-verband, na langdurig wikken en wegen wellicht niet of te laat optreden.

■ Steeds minder vermogen

Misschien zullen we nooit een wereldregering krijgen, misschien zal de weg naar meer veiligheid vooral via regionale organisaties lopen, en misschien zullen we nog lange tijd geconfronteerd worden met grote mogendheden die zogenaamd ten behoeve van Mensenrechten en internationale rechtsorde óók en met name eigen nationale belangen zullen dienen. Maar dat alles neemt niet weg dat de wereld op allerlei terreinen steeds meer één wordt, het neemt niet weg dat steeds meer internationale en bovennationale verbanden zullen ontstaan om de grote wereldproblemen op te lossen. En dat wil zeggen dat oorlog tussen staten uiteindelijk steeds minder mogelijk wordt, waarbij overigens ook de veranderende moraal van de wereldburger een rol speelt. Het is jammer voor de krijgsmacht, maar een rechtvaardiging ervan door te verwijzen naar een toekomstige grote oorlog, zal er steeds minder bij zijn. Dat wil niet zeggen dat vrede in de zin van sociale rechtvaardigheid voor iedereen daarmee ook op de duur verwezenlijkt zal worden. Geen oorlog wil nog niet zeggen echte vrede: met het einde van de Koude Oorlog en het verdwijnen van het reëel bestaand socialisme heeft het kapitalisme nog niet haar universele waarde bewezen. De Koude Oorlog is immers niet door het kapitalisme gewonnen. Als twee bokkers in de ring aantreden en een van hen wordt door een hartinfarct geveld, dan wil dat nog niets zeggen over de kwaliteit van de overgebleven partij. Er zal nog veel strijd geleverd moeten worden, maar steeds minder in de vorm van die ouderwetse interstatelijke oorlog en steeds meer in een humanitaire, veelal militair-humanitaire zin en dat is een strijd waarmee ook de radicale pacifist slechts vrede kan hebben.

Leon Wecke

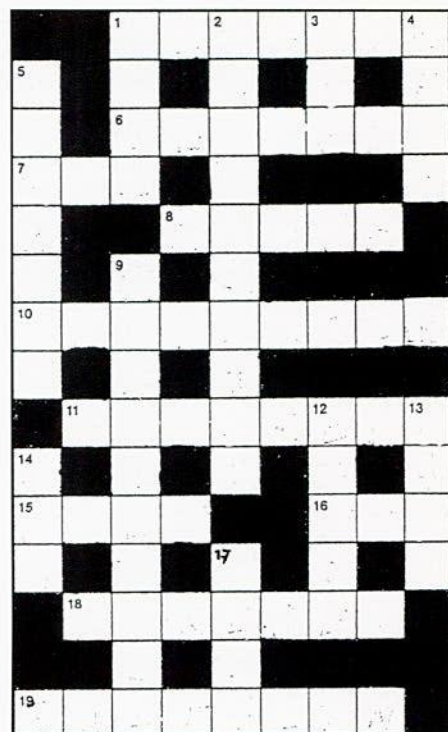
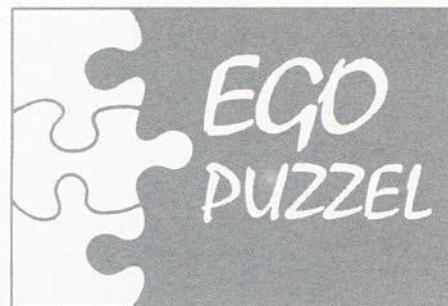
Henk Blaauw

Zaterdag 24 december 1994 overleed, op 68-jarige leeftijd, volkomen onverwacht Henk Blaauw, oud-medewerker van het bureau Assen van de dienst HGV.

Henk werkte van 1-12-1974 tot het bereiken van de VUT-leeftijd (1-9-1987), bij en voor onze dienst. Achter een degelijke uitstraling (altijd keurig in het pak, bureau steeds netjes opgeruimd, enz.) ging een mens en medewerker schuil waar een organisatie, en zeker een dienst als de onze, bijzonder blij mee kon zijn: aan zijn administratieve zaken mankeerde nooit iets, hij was er altijd, verloor nooit zijn geduld en was immer in dezelfde stemming.

Wij zijn Henk dankbaar voor wat hij voor de dienst HGV heeft gedaan en betekend en zullen hem blijven herinneren als een toegewijd en trouw medewerker. Wij wensen zijn vrouw en kinderen veel sterkte bij het verwerken van dit verlies.

*Wim Heij
Hoofdraadsman*

Kruiswoordraadsel

Horizontaal

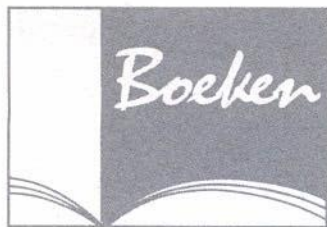
- 1-trappers;
- 6-schelpdieren;
- 7-opstootje;
- 8-goltje;
- 10-bloem;
- 11-totale verandering;
- 15-verharde huid;
- 16-holte;
- 18-gokken;
- 19-rollen.

Vertikaal

- 1-buitenlander;
- 2-gedachtenwisselingen;
- 3-watering;
- 4-vogelhuis;
- 5-spel;
- 9-troep;
- 12-slot;
- 13-voedingsmiddel;
- 14-sukkel;
- 17-aanwijzend voornaamwoord.

De oplossing van de zandloper in het februari-nummer is:

- 1-handelen (8); 2-nadelen (7); 3-nadeel (6); 4-leden (5); 5-eend (4); 6-een (3); 7-en (2); 8-e (1); 9-re (2); 10-ren (3); 11-eren (4); 12-peren (5); 13-poeren (6); 14-opperen (7); 15-mopperen (8).

Bijzondere zoektochten

De boeken van de Braziliaan Paulo Coelho bereiken miljoenenoplagen en worden wel vergeleken met Carlo Castaneda, Hermann Hesse, Saint-Exupéry en Richard Bach. Een jaar geleden bracht de Arbeiderspers de eerste Nederlandse vertaling (door Harrie Lemmens) uit van

De weg naar het zwaard - Dagboek van een magiër uit 1987. De hoofdpersoon Paulo volgt in Noord-Spanje te voet de Jakobusroute (of De Melkweg zoals in Bunuels gelijknamige film) naar Santiago de Compostela. Op deze - na Rome en Jeruzalem - derde beroemde Christelijke pelgrimsroute wordt hij begeleid door de ervaren Petrus, die hem talloze oefeningen leert en zware beproevingen doet doorstaan op weg naar zijn doel: Zelfs al vind ik mijn zwaard niet, de voettocht over de Weg naar Santiago zou mij helpen mezelf te vinden. Coelho maakte een spannend, humoristisch en leerzaam verslag van een zoektocht naar zelfkennis en zingeving. Een jaar later deed hij iets soortgelijks, nu in romanvorm, met **De Alchemist**, die hier eind '94 verscheen. Hierin gaat de Andalusische herdersjongen Santiago op reis via Marokko naar de Egyptische piramiden, omdat hem is voorspeld: Daar zul je een schat vinden die je rijk zal maken. Hij beleeft allerlei avonturen, ontmoet bijzondere mensen als de kristalverkoper, de oude koning en de Engelsman, die op zoek is naar de alchemist met kennis over het Levenselixier en de Steen der Wijzer. Santiago wordt verliefd op de woestijnvrouw Fatima, meet zich met Arabisch ruitervolk en wordt door de alchemist

- die de diepten van het hart kent waarin de laatste waarheden over onszelf verscholen liggen - verder geholpen bij zijn moedige pogingen om 'zijn eigen legende te verwezenlijken', oftewel zijn lotsbestemming te vinden. Een wonderschoon verhaal vol wijze levenslessen, dat doet uitzien naar volgen werk.

Paulo Coelho: De weg naar het zwaard en De alchemist. De Arbeiderspers, Amsterdam 1993 en 1994. 186 blz. en 140 blz. Elk f 29,90. (FS).

Mondriaan

Vijftig jaar geleden overleed één van de grootste schilders van ons land, Piet Mondriaan (1872-1944). Een feit dat, gelet op de vele tentoonstellingen en recent verschenen boeken, beslist niet onopgemerkt is gebleven. Een gigantische stapel boeken verliet de laatste maanden de diverse uitgeverijen. Waaronder de roman **Mondriaan, de man die de charleston danste** van Max Dendermonde.

Een (geromantiseerde) biografie kan deze roman niet worden genoemd daar het verhaal zich met name afspeelt in het jaar 1935. Mondriaan woont en werkt dan al vele jaren in Parijs (van 1912 tot 1914 en vanaf 1919). Een tweede reden is dat de roman net zo veel over de Berlijnse student Paul Begleiter gaat (die op doorreis is naar het vrije Amerika) als over Mondriaan. De schilder komt in contact met deze Begleiter via diens papieren echtgenote Greta. Begleiter heeft aanvankelijk weinig op met Mondriaan. Weliswaar heeft hij met Greta een schijnhuwelijk gesloten maar dat wil nog niet zeggen dat de verhouding die Mondriaan heeft met deze Greta hem onverschillig laat.

Daarnaast verwijt hij Mondriaan dat deze zich ongeënuanceerd uitlaat over Joden en tenslotte snapt hij niets van Mondriaan zijn werk. Langzaam slaat evenwel deze antipathie om in bewondering. De lezer volgt dit veranderingsproces bij deze Begleiter. Uiteindelijk komt het

toch (na een gewelddadige wraakneming van Begleiter) tot een definitieve breuk tussen de beide hoofdpersonen uit deze lijvige (niet altijd even vlot weglende) roman.

Max Dendermonde: Mondriaan, de man die de charleston danste. De Prom, Baarn. 1994. 395 blz. f 45,00. (WH).

Achterklap

De faam van de Albanese schrijver Ismail Kadare is onderhand wereldwijd. Ook in Nederland worden zijn nieuwe boeken steeds met de meest lovende kritieken overladen. En terecht. Kadare is een groot schrijver. Op de valreep van 1994 kwam zijn korte roman **Maannacht** uit.

Ismail Kadare
Maannacht

Van Gennep Amsterdam

Een schitterend boek dat je in één ruk uitleest.

Het verhaal is snel verteld en lijkt over niets te gaan. Lijkt, want bij Kadare gaat het altijd ergens over.

Na afloop van een personeelsvergadering lopen twee collega's, een man en een vrouw, samen naar huis. "Het was een zachte maannacht" en wellicht daardoor was de stemming van de vrouw enigszins weemoedig. Ze lopen langs een lange schutting met daarop allerlei theateraffiches. Op enkele daarvan staat het woord liefde. De vrouw vraagt haar metgezel: Is het waar dat mannen de liefde veel sterker voelen dan vrouwen? Verder gebeurt er niets. De man vertelt bij thuiskomst iets van dit voorval aan zijn verloofde. Deze voelt zich bedreigd en begint, samen met vriendinnen, een lastercampagne tegen de vrouw. Op niet te overtreffen wijze laat Kadare zien wat er vervolgens gebeurt. De gemeenschap valt in twee kampen uiteen, de achterklap wordt steeds ongenueanceerd en de meest krankzinnige zaken worden er bijgehaald (onderminning van het socialistische gezin, de bedreiging van de produktie, enz.). Uiteindelijk loopt de affaire zo hoog op dat de vrouw zich gedwongen voelt haar maagdelijkheid door een arts te laten vast-

leggen teneinde haar onschuld te kunnen bewijzen.

Kadare schreef deze roman in 1985, vlak na de dood van dictator Hoxha. Dat het regime toen nog springlevend was moge blijken uit het feit dat het boek ogenblikkelijk werd verboden omdat de Partij in de roman werd afgeschilderd als een moderne inquisitie.

Ismail Kadare: Maannacht. Van Gennep, Amsterdam. 1994. 99 blz. f 24,50. (WH).

Maori-roman

Patricia Grace (Wallington, 1937) woont en werkt in een Maori-nederzetting en is de eerste Maori-vrouw wier verhalen - in haar bundel **Waiariki** (1975) - gepubliceerd werden. Voor haar tweede roman, **Potiki** (1986), ontving ze de New Zealand Book Award en vorig jaar de Duitse Literatuurprijs. Bij de verschijning van de Nederlandse vertaling (door Regina Willemse) zei Grace in een gesprek met Surplus - redactrices: Mijn boek heeft te maken met eensgezindheid, met de verhouding van mensen tot hun voorouders, de omgang tussen mensen, en hun verwevenheid met het land.

Potiki vertelt het verhaal van een

kleine Maori-gemeenschap in een kustdorpje, welke in botsing komt met een projectontwikkelaar die van het gebied een toeristisch attractiepark wil maken. Als deze 'Dollarmen' zijn doel niet kan bereiken door overredingskracht en steeds hogere financiële aanbiedingen, laat hij 's nachts bulldozers de hellingen boven het dorp vernielen, waardoor overstromingen akkers en begraafplaats zwaar beschadigen. Maar de Maori zoeken en vinden - ondanks hun angst, woede en verwarring - steun in herbezinning op eigen oude waarden bij hun strijd om zich niet de normen van de moderne wereld te laten opdringen. Deze gebeurtenissen laat Grace ons zien en intens meebeleven door de ogen van een aantal vertellers, vooral Roimata en haar

jongste, aangenomen, kind Toko. Dit lichamenlijk gehandicapt en met de helm geboren (helderziend) jongetje beschikt over een wonderbaarlijk kennis van het voorouderlijk verleden en van de natuurverschijnselen. In de figuur Toko - een 'Potiki' (jongstgeboren) met bijzondere gaven - maakt Grace duidelijk hoe magie en spiritualiteit in de Maori-cultuur effectief werkzaam zijn in de alledaagse realiteit. Een ontroerend, leerzaam en wijs boek!

Patricia Grace: *Potiki*. De Geus/EPO, Breda 1994. 220 blz. geb. f 39,90. (FS)

Voetbal

Bij het horen van de naam John de Wolf zal men niet alleen denken aan Feyenoord maar vooral aan stoerheid, wilskracht en heroïek. Voetbalverslaafden zijn het over één ding beslist eens: John de Wolf is een fenomeen zoals er de laatste jaren niet veel op de Nederlandse voetbalvelden hebben rondgelopen.

In *John de Wolf Woorden en Daden* gaan Chris Willemsen, Tom Beye en Joop Been op zoek naar de mens achter deze onverzettelijke voetballer. Uit de vele opgetekende verhalen wordt duidelijk dat achter de facade van dit boegbeeld van het weer tot leven gekomen Feyenoord, een mens schuilt gaat van vlees en bloed. Een man die zichtbaar aangedaan is bij het zien van kinderleed (*Maar kapot ga ik eraan, echt, het is niet te beschrijven wat er allemaal door je heen gaat als je naast het bed van zo'n ventje zit en je ziet die blijheid van die kindergen.*), een man die van mening is dat het gezinsleven het belangrijkste is dat er op de wereld bestaat en kippevel krijgt van André Hazes. Uiteraard komen nog veel meer onderwerpen aan bod: het omgaan met pijn, het verwerken van zijn vele blessures, de dood van vrienden, enz. Opmerkelijk detail uit het boek betreft zijn voorliefde voor het Engelse voetbal: *Ik heb echter nog één wens, maar ik denk dat het daarvoor*

nu te laat is: ik zou graag competitie in Engeland willen spelen. Vrij kort na het uitkomen van het boek vertrekt John de Wolf, onverwacht, toch naar Engeland.

Chris Willemsen e.a.: *John de Wolf Woorden en Daden*. De Fontein, Baarn. 1994. geïll. 142 blz. f 24,90. (WH).

Krachtige vrouwen

In oktober '92 schreef ik in deze rubriek over de prachtige verhalenbundel *Dochters van Kopervrouw* van de Canadese schrijfster Anna Cameron (Vancouver Island, 1938). Vertaalster Edith van Dijk heeft

ANNE CAMERON

nu, onder de titel *Negen vrouwen op Vancouver Island*, een selectie gemaakt uit een paar andere verhalenbundels van Anna Cameron, die woont en werkt op een boerderij aan de kust van Brits-Columbia. Het zijn elf fascinerende verhalen over negen vrouwen die, afzonderlijk van elkaar, wilskrachtig besluiten om te breken met hun verleden (man, vriend, baan, woonomgeving) en een nieuw bestaan op te bouwen. Dat betekent veelal onvoorstelbaar taai pionieren, zoals letterlijk voor de nachtclubzangeres Louella, die met de oudere houtkapondernemer Dave en zijn twee onuitstaanbare dochters de Noord-Canadese jungle intrekt. Of Jessie, die zich moeizaam opwerkt tot een gevierd zangeres in de showbizwereld. Of Frances die zich, medisch al opgegeven, absoluut niet laat ringeloren door haar inhalige zoon en welhaast magisch herstelt. Of de succesvolle advocate Dorian, steunpilaar van de reservaatindianen, die een zwerfkind oppikt en besluit zelf verder voor het meisje te blijven zorgen. Of de computerfreak California, die alle banken van Canada te slim af is en multimiljonair wordt. Kortom, het zijn stuk voor stuk schitterende verhalen van een rasvertelster met een flitsend, vaak ruig, maar ook teder taalgebruik, dat bovendien boordevol humor zit. Hopelijk laat nu ook een romanvertaling

niet lang meer op zich wachten. Anna Cameron: *Negen vrouwen op Vancouver Island*. De Geus, Breda 1994. 350 blz. geb. f 49,90. (FS)

Ondergang

De auteur Chris Keulemans debuteerde in 1992 met de opmerkelijke bundel *Overal om me heen is ruimte*, filosofische bespiegelingen van een keeper uit de lagere regionen van het amateurvoetbal. Op verzoek van uitgeverij en boekhandel Van Gennep, ter gelegenheid van haar 25-jarig bestaan, schreef Keulemans de novelle *Een korte wandeling in de heuvels*. Een boek dat op geen enkele wijze verwantschap heeft met zijn eersteling.

In deze novelle doet Keulemans, in fragmenten, het verhaal van de ondergang van een grote stad. Die stad is, ook al wordt deze niet bij name genoemd, onmiskenbaar Amsterdam (op te maken uit namen van personen en straten). De ondergang wordt niet veroorzaakt door oorlog maar door sloop, verslonzing, reischoppers en toenemende onverdraagzaamheid. Amsterdam is verworpen tot een stad waar de vernielzuchtigen het straatbeeld beheersen (*Ze sloegen de dauwgroene ruiten van de nieuwe vleugel in met honkbalknuppels.*) en waar gastvrijheid heeft plaatsgemaakt voor intolerantie (*Er werd niet geschoten uit opgedraaide autoramen. Maar op de markt liepen de koopmannen al jaren met pitbulls en knuppels.*). In toenemende mate doet de stad hem denken aan

steden waar hij in het verleden woonde of anderszins een relatie mee had opgebouwd (*Ik keek om naar vroeger en zag niets dan ruïnes, stofwolken, het gras dat in de huizen groeit.*). Het brengt Keulemans tenslotte tot de constatering dat de toekomst voor steden als Amsterdam er somber uit ziet.

Chris Keulemans: *Een korte wandeling in de heuvels*. Van Gennep, Amsterdam. 1994. 112 blz. f 20,00. (WH).

Australië

In 1993 behoorde *Herinnering aan Babylon* van de Australische schrijver David Malouf (1934) tot de zes genomineerde boeken voor de Booker Prize. Deze Malouf (Libanese vader en Engelse moeder) had voordien, ook in Nederland, al naam gemaakt met zijn lijvige romans *Harland's grond* en *De Grote*

David Malouf
Herinnering aan Babylon

Van Gennep Amsterdam

Wereld. *Herinnering aan Babylon* speelt zich af rond 1850, in een kolonisten nederzetting aan de oostkust van Australië. Wanneer twee zusjes en hun neefje wolvenjacht spelen duikt plotsklaps een donkere, broodmagere, in vossen geklede figuur op. De jongen, die meent zijn nichtjes te moeten beschermen, drukt zijn stok tegen zijn schouder en neemt de schiethouding aan waarop de griezelige gedaante roept: *N-niet schieten, ik ben Engelse man!* De man blijkt niet een aboriginal maar een vervuilde blanke schipbreukeling te zijn die zestien jaar bij een stam inboorlingen heeft geleefd. De verwilderde 'zwarte', die zich Gemmy laat noemen, wordt opgenomen in het gezin van de kinderen. Stapje voor stapje lijkt hij zich wat op z'n gemak te gaan voelen. De weerstand van de overige bewoners tegen zijn aanwezigheid in de nederzetting groeit evenwel met de dag. In een zo kleine gemeenschap te moeten leven met iemand die een vreemde taal spreekt en bij de door hen gevreesde aboriginals heeft geleefd, blijkt bijzonder bedreigend te zijn. Wanneer op een dag twee aboriginals Gemmy komen opzoeken is de maat vol.

In deze boeiende roman weet Malouf op indrukwekkende wijze een beeld te schetsen van de relatie tussen kolonisten en de oorspronkelijke bewoners van Australië. Betrekkingen welke nog immer tot veel problemen aanleiding geven.

David Malouf: *Herinneringen aan Babylon*. Van Gennep, Amsterdam. 1994. 215 blz. f 38,50. (WH).

Wim Heij/Frank Spoelstra

APPELS EN PEREN

Een mens is meer dan vlees en bloed

Elk mens onderscheidt zich van elk ander levend wezen

- door het vermogen tot onderscheidend oordelen.
- door het zich bewust zijn van het eigen bestaan.
- door het vermogen tot reflexie naast actie.
- door het hebben van gevoel en emoties.
- door het bewust kunnen maken van eigen keuzes.

De mens is voortdurend op zoek naar een uitgewogen balans in doen en laten naar wat de rede enerzijds en het gevoel anderzijds ingeeft. Daarbij is elk mens zich bewust van eigen tekortkomingen. Is van tijd tot tijd angstig, onzeker of weifelend, pendelt dan heen en weer tussen enerzijds en anderzijds. Ambivalen-

ties voelen niet lekker, maar horen bij het leven. Dit alles wordt wel aangeduid als de geestelijke dimensie.

Bewust van de eigen beperkingen en nietigheid, zijn veel mensen op zoek naar hun eigen ideaalbeeld. Al het onverklaarbare geprojecteerd in iets onverklaarbaars, een Bovennatuur; alwetend, almachtig en oneindig goed. Gelovigen aanbidden hun God, dat heet godsdienst. Maar ook bedachten mensen verschillende samenlevingen; ontwikkelden taal, muziek en dans, sport en spel. Uiten zich in drama, literatuur en beeldende kunst. Ontdekken steeds meer in wetenschappelijk onderzoek. Blijven steeds in de weer om zin te geven aan het bestaan. Dit alles te verstaan als 's mens geestelijke component.

Over de geestigheid van veel mensen valt te discussiëren, maar het geestelijke van alle mensen staat buiten kijf; al zijn er mensen die geestelijk gestoord zijn.

Geestelijk werkenden anno nu laten zich onderscheiden in twee hoofdcategorieën, nl. de godsdienstige en de niet-godsdienstige. Je moet geen appels met peren vergelijken. Je kunt je op alle mogelijke manieren geestelijk voeden. Soms kan een geestelijk werker daarbij behulpzaam zijn. Teveel appels en peren in één keer zijn niet te pruimen. Maar een stukje fruit op zijn tijd is niet te versmaden, al was het maar vanwege de broodnodige vitamientjes.

Lex Beekers

Raadslieden – waar en wie

Bureau	Naam	Telefoon bureau	MDTN	Telefoon privé
Wezep/'t Harde/ Vlb. Twenthe	L.J.H. (Lex) Beekers	05207-67549/05255-8109	* 06 - 535 - 7549 * 06 - 514 - 6093	038-212656
Oirschot	I.L. (Immy) Beijer	040-627909/627913	* 06 - 549 - 7913	040-627322
Seedorf	J. (Jacques) van den Blink	00-4942817510, tst. 2285	* 06 - 594 - 2285	00-4942848629
Nunspeet	J. (Jan) den Boer	05771-1341, tst. 2492/2498	* 06 - 534 - 2492	03210-18934
Rotterdam/ Doorn	K. (Klazien) van Brandwijk-Wiltjer	010-4539911, tst. 341/381	* 06 - 213 - 341/281 * 06 - 202 - 617	03480-14787
Arnhem	E.Y. (Ellen) Bremer	085-718911, tst. 335	* 06 - 517 - 335	08308-21867
Den Helder	C.C. (Tineke) Dekker-Hundling	02230-52089	* 06 - 209 - 2089	02991-3525
Steenwijk	A.B. (Adri) van Deurzen	05210-15422, tst. 2643	* 06 - 532 - 2643	05220-62273
Den Helder	M.J. (Marias) van Dorp	02230-52405	* 06 - 209 - 2405	035-232142
Den Helder	J. (Joop) Flokstra	02230-56820	* 06 - 209 - 6820	072-641080
Seedorf	R.P. (Rob) Geene	00-4942817510, tst. 2285	* 06 - 594 - 2285	00-4942812470
Utrecht (Kmar)	J.J. (Jaap) Geuze	030-366444/45	* 06 - 557 - 6445	075-703705
Assen	W.A. (Bart) Hetebray	05920-58574	* 06 - 541 - 8574	05160-13579
Weert	C.H. (Kees) van der Hilst	04950-82811, tst. 702	* 06 - 578 - 702	013-425425
Driehuis- Den Helder	C. (Carine) van Hinte	02550-61204	* 06 - 219 - 204	01727-13248
Ede	A.H.T. (Ad) Hornis	08380-81826	* 06 - 678 - 1826	030-937808
Harderwijk	I.P. (Irma) Jacobs	03410-76000, tst. 7809/7810	* 06 - 533 - 7810	03417-58156
Blomberg	F.G. (Frits) van de Kolk	00-4952358150	* 06 - 443 - 259	00-4952356621
Seedorf	B.J.T. (Ben) van der Linden	00-4942817510, tst. 2285/2286	* 06 - 594 - 2285	00-4942816195
Utrecht	B.M. (Beernoud) Moojen	030-366444/45	* 06 - 557 - 6444	035-234907
Stolzenau	J.G.J. (Jan) Nauts	00-49633277276	* 06 - 445 - 290	00-495761687
Woensdrecht	V.J.B.M. (Vincent) Peeters	01646-92977	* 06 - 504 - 2654	01640-47215
Amersfoort	K.S. (Kees) Roza	033-607051	* 06 - 500 - 7051	020-6323785
Nijmegen	P. (Peter) Samwel	080-276911, tst. 154/196	* 06 - 511 - 1154	080-563833
Schaarsbergen	G. (Gerard) Snels	085-533377 of 532774	* 06 - 564 - 2774	080-229069
Schaarsbergen	M. (Marijke) van der Stigchel-Wijngaard	085-532752 of 532774	* 06 - 564 - 2774	08382-1675
Breda	J.W.F. (Jan) Sulman	076-273341	* 06 - 529 - 3341	076-872688
Vught	J.E.M. (José) Verheyen	073-881000, tst. 1564	* 06 - 531 - 1564	080-239840
Leeuwarden	G.J. (Gerrit) Vlietstra	058-346826	* 06 - 519 - 6826	05110-72385
Rotterdam	M.C. (Mart) Vogels	010-4539341/281	* 06 - 213 - 341/281	033-952099
Hoofdraadsman	W.H. (Wim) Heij	03404-14436		05210-13657
Stafradsvrouw	J.J. (Joan) Merens	03404-14436 of 20906		085-629745
Coornherthuis (raadsman)	J. (Jan) den Boer	03404-14060		03210-18934
(raadsman)	J.M. (Joost) van Langen	03404-14060		08370-10205

